

ARAP ELİFBASI'NDAN LATİN ALFABESİNE GEÇİŞ SÜRECİNDE GARPÇI SÖYLEMLER *

Ercan UYANIK **

İrfan Davut ÇAM ***

Öz

Latin alfabesinin kabulü meselesi, Türk eğitim ve kültür hayatındaki etkileri bakımından, uzun tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalarda, Latin alfabesinin kabulüyle ilgili olumlu ve olumsuz birtakım tezler ileri sürülmüştür. Başlangıçta, kullanılan harflerin ıslah edilmesi yönünde birtakım talepler gündemdeyken; II. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren Arap harflerinin yerine Latin alfabesinin kabul edilmesi gerektiği açık bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır. Bu konuda II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan süreçte gerek basında yer alan yazılarında gerekse de kaleme aldıkları eserlerinde ileri sürdükleri tezlerle dikkat çekenler Garpçılar olmuştur. Bu dönemde Dr. Abdullah Cevdet, Celal Nuri ve Kılıçzâde Hakkı gibi Garpçılar, ülkenin medeni icaplara göre ilerlemesinin önemli ölçüde Latin harflerinin kabulüne bağlı olduğunu savunmuşlardır. Bu çalışmada, II. Meşrutiyet Dönemi'nden Latin alfabesinin kabul edilmesine kadarki süreçte kısaca harfleri ve imlayı ıslah etme yolunda yapılan girişimlerin ve esasen adı geçen Garpçıların Latin alfabesinin kabulüne ilişkin söylemlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Dil, Latin Alfabesi, Garpçılar.

WESTERNIST ARGUMENTS DURING THE PROCESS OF CONVERSION FROM ARABIC ALPHABET TO LATIN ALPHABET

---

* Bu makale, Yrd. Doç. Dr. Ercan UYANIK yönetiminde İrfan Davut ÇAM tarafından hazırlanan "II. Meşrutiyet Dönemi Garpçılık Fikrinin Cumhuriyet'in Düşünsel Temellerine ve Eğitime Etkileri" (Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2013) başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi-Buca Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD, (ercan.uyanik@deu.edu.tr).

*** Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi-Buca Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD, (irfan.cam@deu.edu.tr).

Abstract

Adoption of Latin alphabet has given rise to long debates regarding its effects on Turkish education and cultural life. In scope of these debates many positive and negative theses were posited regarding adoption of Latin alphabet. At first the demands on this matter were limited to some improvements on the letters in use; but as time progresses, in particular as of the Second Constitutional Period, debaters started to openly argue that Latin alphabet should be adopted instead of Arabic alphabet. Thus, in the process ranging from the Second Constitutional Period to Republic, Westernists became the most salient names on this matter with their arguments both on press and in their works. In this process, Westernists such as Dr. Abdullah Cevdet, Celal Nuri and Kiliczade Hakki argued that development of the nation in parallel with contemporary necessities is considerably dependent on adoption of Latin alphabet. In this work, our aim is to briefly look into the efforts to improve Ottoman letters and grammar in the period of time between the Second Constitutional Period and Republic, and mainly to examine the arguments on adoption of Latin alphabet made by the abovementioned Westernists names.

Keywords: Education, Language, Latin Alphabet, Westernists.

Giriş

Toplumların bilinçli bir şekilde çağın değişen koşullarına uyum sağlamasına olanak tanıyan en önemli iletişim yollarından biri şüphesiz dildir. Bir kayıt aracı olarak eğitimde, bürokraside, basın ve yayında, mal ve hizmet alımlarının denetiminde etkin rol oynayan yazı ise bütün bu yapılarda temel teknik bir aygıttır. Ancak denetimi mümkün kılan ve teknik bir alt yapısı bulunan yazının, söz konusu alanlardaki modernleşme sonucunda birtakım eksiklikleri ortaya çıkmıştır. Özellikle imlâ ve yazıdaki uyumsuzluk veya aksaklıklar rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır. Bu tür sorunlar, başta eğitim alanında olmak üzere diğer alanlardaki modernleşme çabaları sonucunda sonlandırılmaya çalışılmıştır. Bu durum modernleşen Avrupa'da olduğu gibi modernleşmenin eşliğinde olan ve bu konuda büyük bir çaba içine giren 19. yüzyıl Osmanlı Türkiyesi'nde de bir ihtiyaç halini almıştır¹.

19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı aydınları Batı dünyasıyla yakından ilişki kurmaya başlamıştır. Bu ilişki, Tanzimat ve özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nde gittikçe yoğunlaşmıştır. Batı ile ilişki ve etkileşimin artması sonucunda Latin harfleriyle daha kolay okur-yazar olunduğunu gören Osmanlı aydını, Arap ve Latin alfabelerini bu bakımdan karşılaştırma imkânı bulmuştur. Bunun sonucunda, Latin alfabesine nazaran yıllarca süren bir mücadeleden sonra öğrenildiği açık bir şekilde tespit edilen Arap alfabesinin ıslah edilmesi ya da terk edilmesi konusunda tartışmalar başlatılmıştır². Bazı

1 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s.550; İlber Ortaylı, *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2007, s.233.

2 Mustafa Canpolat, "Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Basımevi, Ankara, 1991, ss.51-52.

aydınlara göre alfabe tartışmaları, Batılı filologların özellikle de Volney'in fikirlerinden ilham alınarak başlamakta³, bazılarında göre ise bu konudaki ilk etkiler III. Selim Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Hatta Arap harflerinin Türkçe yazımdaki yetersizliğini ilk vurgulayan kişinin XVII. yüzyılda yaşayan Kâtip Çelebi olduğu düşünülmektedir⁴. Ancak geri kalmışlığın nedenlerini cehalette ve cehaletin nedenlerini de alfabede arayanlar yine Tanzimat aydınları olmuş ve bu konudaki ilk fikirler ise Ahmed Cevdet Paşa tarafından ileri sürülmüştür. O, Fuad Paşa ile birlikte hazırladığı *Kavâid-i Osmanî*'de Türkçe olup da Arap harfleriyle gösterilemeyen sesleri belirtmek için bir çareye ihtiyaç duyulduğunu yazmış, kurulmasında büyük hizmetler gördüğü *Encümen-i Dâniş*'te Türkçenin sadeleştirilmesi gerektiğini savunmuştur⁵.

Tanzimat Dönemi'nde, Arap alfabesinin okur-yazarlığı büyük ölçüde kösteklediğini ve cahilliğin yaygınlaşmasına neden olduğunu ileri sürerek, eğitimin geliştirilmesi için bir yazı reformunun yapılması gerektiğine işaret eden kişi ise Münif Paşa olmuştur. Münif Paşa, 1862 yılında *Cemiyet-i İlmîyye-i Osmâniyye*'de verdiği bir konferansta Arap alfabesinin yarattığı zorluklardan dolayı ıslah edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre, bu zorlukları ortadan kaldırmak için harflerin altına ve üstüne bazı yeni işaretler (harekeler) konulmalı ve harfler bitiştilmeden; yani *hurûf-ı munkatıa'* yöntemiyle yazılmalıdır⁶. Münif Paşa'nın bu önerisinden sonra Azeri Türklerinden Ahunzâde Mirza Feth-Ali de Sadaret'e bu konuyla ilgili bir tasarı sunmuştur. Tasarısında, Arap harflerinin okumaya müsait olmadığını, her kelimenin birkaç şekilde okunabildiğini ve bu durumun okur-yazarlık oranını düşürdüğünü vurgulamıştır. Ona göre bu durumda yapılması gereken şey, Arap harflerinin noktaları kaldırılmalı, kelimelerin doğru telaffuz edilmesi için yeni harekeler eklenmeli ve harfler yabancı dillerde olduğu gibi ayrı ayrı yazılmalıdır. Ahunzâde'nin bu önerisi yararlı ve yerinde görülmüştür. Ancak yüzyıllardan beri kullanılan bir yazının hemen değiştirilmesinin büyük bir iş olduğu, yapılacak değişikliğin eski İslam eserlerinin unutulmasına da neden olacağı düşünülerek bu tasarı kabul edilmemiştir. Bununla birlikte, Ahunzâde bu önerisinden ötürü bir Mecidi nişanla ödüllendirilmiştir⁷.

3 Mustafa Gündüz, *Osmanlı Mirası Cumhuriyet'in İnşası-Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2010, s.148; Berkes, *a.g.e.*, s.264; İsmail Arar, "Gazi Alfabeti (Bazı Sorular ve Sorunlar)", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s.148.

4 Zeki Ankan, "Latin Harfleri", *AÜ. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.2, S.5, 1990, s.2.

5 Gündüz, *a.g.e.*, s.149; E. Ziya Karal, "Tanzimat'tan Sonra Türk Dil Sorunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi (TCTA)*, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.316; E. Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1861-1876)*, TTK Basımevi, Ankara, 1956, C.VII, s.292.

6 Berkes, *a.g.e.*, s.264; Sami N. Özerdim, *Yazı Devriminin Öyküsü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1978, s.12; Münif, "İslâh-ı Resm-i Hatta Dair Bazı Tasavvurat", *Mecmûa-i Fünûn*, No:14, 1280, s.76.

7 Berkes, *a.g.e.*, s.265; Ortaylı, *a.g.e.*, s.237; Ağâh S. Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TTK Basımevi, Ankara, 1960, s.156; M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, TDK Yayınları, Ankara, 2000, ss.18-19; Fevziye Abdullah Tansel, "Arap Harflerinin İslâhı ve Değiştirilmesi

Harflerin ıslahı konusundaki tartışmalar, 1868 yılında Binbaşı Ömer Bey ve Menemenlizâde Tahir Bey adındaki iki subayın Latin harflerinin kabulünü savunmasıyla devam etmiştir⁸. 1869’da *Terakki* gazetesinde yazılar yazan Hayreddin Bey de “*Kullanılan harfler değiştirilmedikçe terakki müşkil olacaktır*” diyerek harflerin ıslahıyla ilgili tartışmalara dâhil olmuştur⁹. Aynı tarihte, Namık Kemal ile İran’ın İstanbul Elçisi Melkum Han arasında bu konuda *Hürriyet* gazetesinde gerçekleşen tartışma ise oldukça dikkat çekicidir¹⁰. Arap harflerinin mahzurlarına değinen ve bunların ıslah edilmesi gerektiğini savunan Melkum Han’a göre, bu yapılmadığı takdirde eğitim ve öğretimde kolaylık ve dolayısıyla Avrupa medeniyetinin seviyesine erişmek imkânsızdır. Namık Kemal ise Melkum Han’a yazdığı cevapta, harflerin ıslahına karşı çıkmasa da harflerin tamamen değiştirilmesinin zor olduğunu savunmuştur¹¹. 1862-1876 yılları arasında Arap alfabesinin ıslah edilmesi konusunda yaşanan yoğun tartışmalara, Ali Suavi ve İbrahim Şinasi de katılmıştır. Fakat yapılan tartışmalar, teorik boyutta kalmaktan öteye gidememiştir. Bununla birlikte, 1878 yılında Sivas Mebusu Mehmet Ali Bey’in eğitimle ilgili tasarısını meclise sunması, teoride kalan alfabe tartışmalarının yeniden alevlenmesine neden olmuştur¹².

Tanzimat Dönemi ve sonrasında yaşanan tartışmalar, II. Meşrutiyet Dönemi’nde Türkçülük, İslamcılık ve Garpcılık gibi fikir akımlarının ve kendilerini temsil eden *Türk Yurdu*, *Sebil-ür Reşâd* (*Sırat-ı Müstakim*) ve *İctihad* gibi yayın organlarının yaratmış olduğu zengin fikir dünyasında daha geniş bir boyut kazanmıştır. Nitekim bu dönemde yapılan tartışmalar, Cumhuriyet Dönemi’nde Harf İnkılâbı’nın yapılmasına zemin hazırlamıştır¹³. Bu çalışmada, II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e uzanan dönemde Latin harflerinin kabulü konusunda yapılan tartışmalar; Celal Nuri (İleri), Kılıçzâde İsmail Hakkı (Kılıçoğlu) ve Dr. Abdullah Cevdet (Karlıdağ)’ın bu konudaki görüşleri üzerinden değerlendirilecektir.

II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Alfabe Tartışmaları ve Garpcılar

II. Meşrutiyet’in ilanından bir süre sonra harfleri ve imlâyı ıslah etme yolunda resmî ve özel girişimler olmuştur. Bu dönemde Maarif Nezâreti tarafından “*Sarf*”, “*İmla*”, “*Lügat*” encümenleri ile “*İstilahât-ı İlmiye Encümeni*”

Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri (1862-1884)”, *Bellekten*, C.XVII, S.66, 1953, ss.225-226.

8 Mustafa Albayrak, “Yeni Türk Harfleri’nin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mektepleri’nin Açılması (1862-1928)”, *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.4, 1989, s.473.

9 Bu konudaki önerisi için bkz. Hayreddin, “Maârif-i Umûmiyye”, *Terakki*, No:192, (21 Rebi-ül Âhir 1286/31 Temmuz 1869), s.3.

10 Bu tartışmalar için bkz. Ortaylı, *a.g.e.*, ss.237-238; Levend, *a.g.e.*, ss.157-158. Melkum Han’ın *Hürriyet* gazetesine gönderdiği Farsça mektup için bkz. Tansel, *a.g.m.*, ss.227-230.

11 Tansel, *a.g.m.*, ss.230-233.

12 Neriman Tongul, “Türk Harf İnkılâbı”, *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.9, S.33, 2004, s.106, Tansel, *a.g.m.*, s.239.

13 Gündüz, *a.g.e.*, ss.151-153.

adıyla dört encümen kurulmuştur. Harflerde ıslahat yapma çerçevesinde gerçekleştirilen bu resmî girişimlerin yanında, 1911 yılında Recaizâde Mahmut Ekrem Bey'in öncülüğünde "İslah-ı Hurûf Cemiyeti" adı altında özel bir dernek oluşturulmuştur¹⁴.

Bu tür girişimlerin yanı sıra, Arap harflerinin ıslahı konusunda başvurulmuş en önemli yöntemlerden biri ise *hurûf-ı munfasıla* (ayrışık harfler) yöntemi olmuştur. Bazı işaretler kullanmak ve sesli harfleri çoğaltmak suretiyle imlâ sorununun çözülebileceği inancıyla savunulan bu yöntem, harflerin yan yana ve tek tek yazılması esasına dayanmaktaydı. Latin harflerinin kabulüne taraftar olmayan, ancak *hurûf-ı munfasıla* yöntemini şiddetle savunanların başında Dr. Milaslı İsmail Hakkı, (Prof) Necmeddin Arif, Cihangirli M. Şinasi ve eğitimci İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) geliyordu¹⁵.

Hurûf-ı munfasıla yönteminde üzerinde durulması gereken en önemli isim şüphesiz Dr. Milaslı İsmail Hakkı Bey'dir. "Yazımız fen dairesinde ıslâh edilmedikçe bu asra göre terakkimizin mümkün olamayacağı" nı ifade eden Dr. Milaslı İsmail Hakkı, Latin harflerinin kabulünü savunanları "Sivri akıllı ve ruh-ı milletle alâkaları olmayan" şeklinde nitelmiş ve bu harfleri "Müslümanlık ve Türklük için bu kadar mücib-i nefret ve mazarrat bir şey olamaz" sözleriyle eleştirmiştir¹⁶.

İsmail Hakkı, *hurûf-ı munfasıla* yönteminin kabul edilmesi halinde Japonlar gibi ilerleme kaydedeceklerini, iki üç sene zarfında halkın çoğunun kendileri için gerekli olan eğitimi kolaylıkla alabileceklerini savunmuş ve bu yöntemin faydalarını sıralamıştır¹⁷. Ona göre, milletlerin ilerlemesinin temelinde alfabe ve buna dayalı olarak bilim sahibi bir toplum olmak yatmaktadır. Nitekim söz konusu bu alfabe, "...Harflerimizi ayrı ayrı yazub aralarına ihtiyâca kâfi sâitler (sesliler) ilâve etmek"le mümkün olacaktır¹⁸. İsmail Hakkı, *hurûf-ı munfasıla* yönteminin el yazısında da uygulanmasının son derece önemli bir meziyet olduğunu savunmuş, harflerin el yazısında bitişmesinin yazım hızını ve kolaylığını arttırdığı yönündeki iddialara da karşı çıkmıştır¹⁹.

Hurûf-ı munfasıla yöntemi, I. Dünya Savaşı'ndan önce Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından ordu haberleşme sisteminde kullanılmıştır. "Ordu Elifbâsi", "Hatt-ı Cedid", "Enver Paşa Yazısı" ya da "Enverî Yazı" gibi farklı adlarla anılan bu yazı sistemi, Arap harflerine uymadığından ve savaş sürecinde haberleşmeyi sekteye uğrattığından bırakılmıştır. Okunması son derece zor olan

14 Ülkütaşır, a.g.e., s.22.

15 Ülkütaşır, a.g.e., s.24.

16 Milaslı İ. Hakkı, "İslâh-ı Hurûf Mes'elesi", *Sebil-ür Reşâd*, No:250, (21 Receb-i Şerif 1331/13 Haziran 1329), ss.262-263.

17 Milaslı İ. Hakkı, "Hurûf-ı Munfasıla Nümûnesi ve Menâfi'i Hakkında Birkaç Söz", *Sebil-ür Reşâd*, No:435-436, (17 Zilka'de 1337/14 Ağustos 1335), ss.154-155.

18 Milaslı İ. Hakkı, "Milletlerin Terakkisinde Elifbânın Hissesi", *Sebil-ür Reşâd*, No:431-432, (25 Şevvâl 1337/ 24 Temmuz 1335) ss.119-122.

19 Milaslı İ. Hakkı, "Lisâniyyât: Yeni Yazının El Yazısında da Bitişmemesi Büyük Meziyettir", *Sebil-ür Reşâd*, No:290, (6 Cemâzi-yel-Evvel 1332/20 Mart 1330), ss.70-71.

bu yazı sisteminin Arap harflerine nasıl uygulandığını görmek için 1914 yılına ait ordu salnamesine²⁰ bakmak yeterli olacaktır²¹.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde harflerin ıslahı çalışmalarından ve bu doğrultuda uygulanmak istenen *hurûf-ı munfasıla* yönteminden olumlu bir sonuç alınamayınca mevcut alfabe sorununa son vermek üzere artık Latin alfabesinin kabulünün gerekli olduğu yönünde görüşler beyan edilmeye başlanmıştır. Bu süreçte, Garpcılardan Celal Nuri, Kılıçzâde Hakkı ve Dr. Abdullah Cevdet gibi aydınlar hem *İctihad* dergisinde hem de kendi eserlerinde “*Esas ve menşe' i'tibariyle bizim millî harflerimiz*” diye nitelendirdikleri Latin harflerinin alınması gerektiğine dikkat çekmişlerdir²².

Medeniyeti, “*teknik*” ve “*hakîkî*” medeniyet olarak ikiye ayıran Celal Nuri, manevî ve ahlakî yönden büyük bir çöküş içinde olduğunu düşündüğü Batı medeniyetinin sadece teknik gelişmişliğinden yararlanmak gerektiğini savunan ılımlı bir Garpcıdır. Garplılaştırma yolunda yapılacak reformların ilk olarak eğitim alanında gerçekleştirilmesi gerektiğini savunan Celal Nuri, bu süreçte yaratılacak yeni insan tipi ve yapılacak zihniyet değişikliği için dilin ve onun temelini oluşturan alfabenin önemli ölçüde geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca edebiyat ve dil alanındaki geri kalmışlığa dikkat çeken Celal Nuri, edebiyatın ve dilin gelişigüzel olmasından ve devletin kuruluşundan beri bu konuya yeterince ilgi gösterilmemesinden yakınmıştır²³.

Yapısı itibariyle ilerlemeye müsait olan dilde gelişmişliğe ihtiyaç olduğunu ifade eden Celal Nuri gerek edebiyat gerekse de dil konusunda ilerleme sağlanmadığı sürece millet ve devlet olarak ileriye bir adım bile atılamayacağını ileri sürmüştür. İlerlemenin kaynağı olarak gördüğü harflerin mevcut durumunu ise şu sözlerle özetlemiştir:

“*Hurûfâtımız berbâddır. Bu harflerle biz işimizi göremeyiz. Bunlar nâ-kâfîdir. (...) Bu harfleri ve bunlarla yazılmış ibarâtı avâm sühûletle öğrenemiyor. Bunlar gayr-i tabîî şeylerdir. Bu hal terakkiyâta mâni' oluyor. Ahâlîde tahsil ve tenevvür hâhişini söndürüyor*”²⁴.

Anadolu'nun Türk yurdu ve bu yurdu yükseltmenin de Türk milletinin görevi olduğunu düşünen Celal Nuri, milliyeti yüksek bir irfanın ürünü olarak

20 Bkz. *Ordu Salnamesi*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1330.

21 Ahunzâde Mirza Feth Ali'nin 1863'te İstanbul'a gelmesiyle söz konusu edilen ve Enver Paşa'nın 1913-1914 yıllarında ordu haberleşme sisteminde kullanılmaya başladığı *hurûf-ı munfasıla* ile ilgili tartışmalar için ayrıca bkz. “Tartışmalar ve Açıklamalar”, *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Basımevi, Ankara, 1991, ss.55-57.

22 Selami Kılıç, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, ss.160-161.

23 Celal Nuri, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniyye-Mukadderât-ı Târihiyye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhanesi, İstanbul, 1331, s.180. Celal Nuri Bey'in bu konudaki görüşleri için ayrıca bkz. Necmi Uyanık, “*Siyasi Düşünce Tarihimizde Batıcı Bir Aydın Olarak Celâl Nuri (İleri)*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, ss.531-532.

24 Celal Nuri, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniyye*, ss.181-183.

görmektedir²⁵. Nitekim ona göre gerçek manada Türkçülük, Altaylara kadar gitmek yerine; bu irfanın temelini oluşturan, ancak geri kalmış olan Türk lisan ve edebiyatını geliştirmekle mümkün olabilir. Bu gelişimi sağlamanın yolu ise Latin harflerini kabul etmekten geçmektedir. Harfleri değiştirmenin yalnızca Osmanlı toplumuna özgü bir durum olmadığını ve ilerlemek için bir dakika bile durmadan evrensel olan Latin harflerini incelemenin önemli olduğunu ifade eden Celal Nuri, harf değişikliğiyle yeni bir zihniyet döneminin açılacağına işaret etmiştir. Bunu sağlamak için de dilde, edebiyatta, harflerde ve düşüncede bir yenilik ya da inkılâp yapılması gerekmektedir. Asıl Türkçülüğün bu olduğuna dikkat çeken Celal Nuri, milliyetperverlikte başarılı olan her kavmin ancak böyle yaptığı sürece hedefe ulaşabileceğini vurgulamıştır. Ona göre Türkçülük, Türklüğün geriletilmesi değil, yüceltilmesidir²⁶. Dilde ve edebiyatta millî temellere işaret eden Celal Nuri Bey'in bu tezlerine, Türkçülerin en önemli temsilcilerinden olan Ziya Gökalp'te de rastlamak mümkündür. Dilde Türkçülüğün umdelerini sıralayan Ziya Gökalp, millî dili oluşturmak için öncelikle Osmanlı dilini adeta hiç yokmuş gibi bir kenara atarak onun yerine Türk dilini aynen kabul etmek, İstanbul halkının ve özellikle de İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak, aynı zamanda Türkçede yer alan Arap ve Fars dillerine ait unsurları atmak gerektiğini savunmuştur²⁷.

Celal Nuri, *Türk İnkılâbı* adlı eserinde ise harfler meselesine farklı yaklaşmış ve Arap alfabesinin eksikliklerini dikkate alarak bu konudaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır: “Teorik olarak Arap harflerinin değiştirilmesi gereklidir. Ancak fevrî bir kararla Latin elifbâsını kabul ederek bir kargaşa ortamı yaratmaktansa ve bütün kitaplarımızı anbara atmaktansa milletlerarası harfleri önce ‘yardımcı’ elifbâ olmak üzere alalım; telaffuzu zor olan özel isimleri, kelimeleri bununla yazalım. Böylece bu elifbânın da bir resmîyeti olsun, git gide uzun ilmî tartışmalardan sonra edebî bir lehçe tespit edilsin ve buna uygun bir sözlük oluşturulsun. İlkokullarda bu elifbâ öğretilirdi, ondan sonra kolaylığı görülürse bu harfler diğer nesilde kararlaştırılabilir. Eğer lisan bunu sindirirse ne âlâ, aksi takdirde doğayı zorlamak doğru değildir”²⁸. Buradan hareketle iki alfabenin bir arada kullanılmasının sakıncalı olmadığını savunan Celal Nuri, bu tezini güçlendirmek için Almanların biri, “Gotik-Kotani” ve diğeri “Latin” olmak üzere iki alfabeyi birlikte kullanmalarını örnek olarak göstermiştir. Ona göre, harflerin değiştirilmesinde en önemli şart istihâle; yani başkalaşmadır. Öyle olmazsa milletlerin geçmişiyle geleceği arasında hiçbir bağ kalmaz²⁹.

25 Necmi Uyanık, “Batıcı Bir Aydın Olarak Celâl Nuri İleri ve Yenileşme Sürecinde Fikir Hareketlerine Bakış”, *Selçuk Üniversitesi-Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.15, 2004, s.268.

26 Celal Nuri, *Tarih-i İstikbâl II-Mesâil-i Siyâsiyye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhanesi, İstanbul, 1331, ss.165-166; Celal Nuri, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniyye*, s.183.

27 Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Kadro Yayınları, İstanbul, 1979, ss.130-131.

28 Celal Nuri, *Türk İnkılâbı*, Sühûlet Kütübhanesi-Ahmed Kâmil Matbaası, İstanbul, 1926, s.176.

29 Celal Nuri, *Türk İnkılâbı*, s.177.

Latin harflerinin Türk diline uygulanmasının Arap harflerine nazaran daha kolay olduğuna, bu sayede yıllar harcanmadan okuma-yazma oranının arttırılabileceğine hatta hızlı bir ilerleme kaydedilebileceğine dikkat çeken Celal Nuri, bu konuda Maarif Nezareti'ne bir öneride bulunmuştur. O, bu önerisinde Latin harflerinin bir sancakta, günümüzde olduğu gibi pilot olarak, bir yıl süreyle uygulanması gerektiğini savunmuş ve bu bir yıllık uygulamanın sonunda eğer halk (ve hatta seçkinler) kolaylıkla okur-yazar olmazsa ve kolaylıkla eğitim almanın çarelerini bulamazsa bu alfabenin terk edilebileceğini ifade etmiştir³⁰.

Celal Nuri, bir ülkede halkın fikir seviyesini yükseltecek olan eserlerin geniş bir coğrafyaya yayılmasına olanak tanıyan şeyin, matbaa olduğu kanısındaydı. Ona göre, bir dönem Şark dünyası Garp'tan daha aydın bir topluma sahipken, 1440 yılında Almanya'da icat edilen³¹ ve kısa bir süre içinde diğer Avrupa ülkelerine yayılan matbaa nedeniyle durum tersine dönmüş ve böylece Şark, Garb'ın gerisinde kalmıştır. Matbaanın Osmanlı Devleti'ne yaklaşık üç asır sonra gelmesi, Osmanlı toplumunun Garp dünyasındaki gelişmeleri takip etmek konusunda geri kalmasına neden olmuştur. Nitekim Celal Nuri, matbaanın Osmanlı toplumuna girişindeki bu gecikmenin de mevcut harflerden kaynaklandığını düşünmektedir³².

Türk milletinin asrileşmesinin veya Garplılaşmasının ancak Latin harflerini kabul etmekle mümkün olacağını düşünen Celal Nuri, Latin alfabesine geçiş döneminde harfleri bilmeyenlere tanıtma amacıyla bir de kitap³³ kaleme almıştır. “*Hiç Bilmeyenlere Türkçe Alfâbe ve Hece*” adını taşıyan bu kitabında, “*Bak Ne İleriledim, Ne Güzel Okuyorum!*” başlığı altında okuma-yazmanın eskiden çok zor olduğundan ve bir insanın on sene çalışsa da mevcut yazıyı öğrenemediğinden yakınan Celal Nuri, ancak şimdi yeni harfler sayesinde çok az zamanda okuma-yazma öğrenildiğini ve böylece ilerlemenin önündeki engelin kalktığını dile getirmiştir³⁴.

Türkleri gerilemekten kurtarma amacıyla olan Celal Nuri'ye göre, bunun için yeni fikirler ve Batılı düşünce tarzı önemli ölçüde benimsenmeliydi.

30 Celal Nuri, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniyye*, ss.183-184.

31 Müteharrik basımın ilk olarak Almanya'da Mainz şehrinde Johann Gutenberg tarafından 1440 yılında gerçekleştirildiği kabul edilir. 1454-1455 yıllarında Mainz'de madeni harflerle baskı yapan matbaada basılan ilk kitaplara ait örnekler günümüze ulaşmıştır. Avrupa'da 15. yüzyılda ortaya çıkan matbaa, yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'ne iltica eden İspanyol Yahudileri tarafından İstanbul'a getirilmiş, bunu Rum ve Ermeniler'in kendi matbaalarını kurmaları takip etmiştir. Nitekim ilk Türk matbaası ise ancak 1727 yılında açılmıştır. Bkz. Kemal Beydilli, “Matbaa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.28, TDV, Ankara, 2003, s.106.

32 Celal Nuri, *Türkçemiz: Mesâil-i Hazıra-i Lisâniyye ve Edebiyye Hakkında Musâhhabât ve Mütâlaât*, Cem'iyet Kütübhânesi, Kostantiniyye, 1917, s.59.

33 Celal Nuri, *Hiç Bilmeyenlere Türkçe Alfâbe ve Hece*, Sühûlet Kütübhânesi, İstanbul, 1928. Sühûlet Kütübhanesi'nin yeni harflerle basılmış kitapları içinde yer alan bu kitabın dışında yine Celal Nuri Bey tarafından kaleme alınmış olan *Yeni Alfâbe ve İmlâ Dersleri* adlı eser de bu açıdan önemlidir.

34 Celal Nuri, *Hiç Bilmeyenlere Türkçe Alfâbe ve Hece*, s.44.

O, ayrıca bu konuda gerek hükümetin gerekse de aydınların üzerilerine düşen görevleri yerine getirmesi gerektiğini ve bu doğrultuda gerekli olan Batılı eserlerin Türkçeye kazandırılarak halkın fikir seviyesinin yükseltilmesinin büyük bir önem arz ettiğini kaydetmiştir. Onun nazarında, Garplılaştırmak için Garplılar gibi çalışmak ve hiç olmazsa onların bütün fikir ve düşüncelerine vakıf olmak gerekir³⁵.

*“Türkiye düvel-i muâzzamadan, Türkçe de elsine-i muâzzamadan olmalıdır ve olacaktır”*³⁶ diyen Celal Nuri'ye ithafen *Hürriyet-i Fikriyye*³⁷ dergisinde beş sayı devam eden *“Latin Harfleri”*³⁸ başlıklı bir dizi makale kaleme alınmıştır. Yazarı belli olmayan, ancak Kılıçzâde Hakkı'nın ifadesine göre³⁹, Mustafa adında bir genç tarafından kaleme alınan bu makalelerde, Garpcıların Latin harflerini kabul etme konusundaki fikirlerini örneklerle destekleyen bilgiler verilmiştir. *“Bugünkü elifbâımızın fâide-i içtimâiyye noktasından iflâsı artık tahakkuk etmiştir. Harflerimizin ve bi-n-netice imlâmımızın o bitmez tükenmez güçlüklerini, kusurlarını en muhafazakâr olanlar bile itirâf ediyorlar”* diyen yazar, Osmanlı alfabesinin ve bu alfabeyle yazılan gazetelerin sadece memur grubu tarafından okunabildiğini ve bu durumun Müslümanlar arasındaki iletişime de engel olduğunu ileri sürmüştür. Dinsel kaygılarla Arap alfabesinin yerine Latin alfabesinin kabulünü reddedenlere karşı *“Kur'ân mes'elesi elifbâ mes'elesiyile alâkadâr değildir”*⁴⁰ iddiasında bulunan ve bunu birtakım örneklerle destekleyerek açıklayan yazar, Meşihat makamına da açık bir şekilde şu soruyu sormakta ve cevabını istemektedir:

“Latin elifbâsına dini bir mânîa olarak irâe edeceklere âtîdeki fıkrayı ithâf ederim: Şeyhülislâm yâhûd Fetoâ Emini Hazretleri'nden şu suâlîme bir cevâb almağî pek arzu ederdim: Fransızlar İslâmîyyet'in esasâtını pek ma'kûl bularak milletçe ihtidâ etmek istiyorlar! Acaba onları Müslüman addedebilmek için o pek zarîf lisânlarının

35 Celal Nuri, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniyye*, ss.185-186.

36 Celal Nuri, “İcmâl-i Efkâr: Türkçenin Galebe ve Muzafferiyeti”, *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası*, C.3, No:43-74, (20 Ramazan 1336/29 Haziran 1918), s.815.

37 Kılıçzâde Hakkı ve Giritli Ahmet Sâki Bey'lerin yönetiminde çıkan bu dergi, savunduğu yeni fikirler özellikle de *“Latin Harfleri”* başlıklı yazı dizisi nedeniyle dönemin Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'dan uyarı almıştır. Kılıçzâde Hakkı Bey'le Talat Paşa arasında geçen konuşmada, softaların tepkisinden çekindiğini ifade eden Talat Paşa, bu yazıların devam etmesi halinde derginin ta'til değil, ilga edileceğini ifade etmiştir. Nitekim dergi hükümet tarafından kapatılmış, fakat farklı adlarla yayın hayatını sürdürmeye devam etmiştir: 1-12. sayıları arasında *Hürriyet-i Fikriyye* adıyla yayımlanan dergi, 13-16. sayıları arasında *Serbist Fikir*, 17-25. sayıları arasında ise *Uhuuvet-i Fikriyye* adıyla yayımlanmıştır.

38 Bu makaleler için bkz. [Mustafa], “Latin Harfleri”, *Hürriyet-i Fikriyye*, No:7, (20 Mart 1330), ss.15-16; No:8, (27 Mart 1330), ss.13-16; No:9, (3 Nisan 1330), s.16; No:11, (17 Nisan 1330), ss.8-10; No:12, (24 Nisan 1330), ss.15-16.

39 *“Mes'ûliyyetim altında [Hür Fikir] ve [Hürriyet-i Fikriyye] mecmûaları intişâr ediyordu: Mecmûalar hükümetin ma'nalı ve ma'nasız emirleriyle birkaç defa kapandı, açıldı. Zâhir, mecmûanın eceli gelmiş olacak ki Latin harflerinin dilimiz için çok fâideli olacağından, kabûlü lüzûmunu müdâfaa ediyorduk. Mustafa isminde bir genç mecmûada buna ait bir silsile-i makâlat neşretmekte idi.”* Bkz. Kılıçzâde Hakkı, “İzmir İktisâd Kongresinde Harfler Mes'elesi”, *İçtihad*, No:154, (1 Haziran 1923), s.3175.

40 [Mustafa], “Latin Harfleri”, *Hürriyet-i Fikriyye*, No:7, (20 Mart 1330), s.16; No:12, (24 Nisan 1330), s.15.

Arab harfleriyle yazılması şart-ı esasî mi ittihâz edilecek? ‘Evet!’ cevâbını hiç de intizâr etmediğim halde alırsam kemâl-i cesâretle ‘Bu zihniyetle dünyayı Müslüman edemezsiniz’ mukâbelesinde bulunacağım. ‘Hayır, beis yok!’ cevâbını alırsam: ‘Biz Türklerin de Latin harflerini kullanmamıza müsâade bahşeder bir fetvâ veriniz’ ricâsını serd edeceğim. Pek mücerred mütâlââtda bulunduğumu, kıyâs-ı maâlfârik yaptığımı söyleyeceksiniz. Hayır, Fransızlar ne kadar az Arab iseler biz de o kadar az Arab’ız”⁴¹.

“Hâsıl-ı kelâm Latin harfleri her şeye rağmen galebe edecektir” sonucuna varan yazar, Latin harflerini kabul etmeye dönük muhalefetin sunî ve geçici olduğuna dikkat çekmiştir⁴².

Garpcı ve biyolojik materyalist fikirleri benimseyen Kılıçzâde Hakkı ise yekpare bir bütün olarak değerlendirilen radikal Garpcılardan biridir. II. Meşrutiyet Dönemi’nde kaleme aldığı “Pek Uyanık Bir Uyku” adlı toplumsal Garplılaştırma planıyla geleceğin toplumunu bir ütopya halinde öngörmüş ve Cumhuriyet Dönemi reform hareketlerine on yıl öncesinden ışık tutmuştur. Bu planın işaret ettiği en önemli konuların başında dil sorunu gelmekteydi. Hiç kimsenin Osmanlıca öğrenmek için ihtiyacından fazla Arapça ve Farsça öğrenmeye mecburiyeti olmadığına dikkat çeken Kılıçzâde Hakkı hem II. Meşrutiyet Dönemi’nde hem de Cumhuriyet Dönemi’nde Latin harflerinin kabulü konusunda önemli fikirler ileri sürmüştür⁴³.

Kılıçzâde Hakkı’nın *İctihad* dergisinin 66. sayısında yayımlanan “Âkvemü’s Siyer”⁴⁴ başlıklı yazısına cevap yazan Düzceli Yusuf Su’âd Efendi, “Türkiye fakr-u meskenet ile mâlâmâldır. (...) Avrupa ve Amerika seroet-i azime ile mâlâmâldır. Çünkü orada herkes başında şapka giyer, yazılarını Latin hurûfâtıyla soldan sağa yazıyorlar, kadınlar açık saçıktır, erkekler ile kol kola bağçelerde gezerler onunçün zenginlediler, ilerlediler... Biz de onlar gibi yapalım ki yükselelim...” yönündeki düşünceleri hezeyan olarak değerlendirmiş ve bunlara karşı çıkmıştır⁴⁵. Ancak bu düşünceleri desteklediği bilinen ve ilerlemenin kaynağını Latin harflerinin kabulünde gören Kılıçzâde Hakkı, Düzceli Yusuf Su’âd Efendi’ye yazdığı cevapta eleştirisini sürdürmüş ve “Latin hurûfâtıyla kadınların açık olmasının⁴⁶ terakkiyât-ı beşeriyeyi vücûda getirmekte hârikulâde tesiri olduğunu inkâr edenler düzcisi sersemdirler. (...) Latin hurûfâtını kabul etmek en doğru bir hareketdir. Zira o hurûfâtın fevkinde kırâatı teshîle kâbiliyetli yeni hurûfât icâdı mümkün değildir. Latin hurûfâtı

41 [Mustafa], “Latin Harfleri”, *Hürriyet-i Fikriyye*, No:11, (17 Nisan 1330), s.10.

42 [Mustafa], “Latin Harfleri”, s.10.

43 Kılıçzâde Hakkı, “Pek Uyanık Bir Uyku-Devam ve Hitâm”, *İctihad*, No:57, (7 Mart 1329), s.1264. Bu yazının öncesi için bkz. Kılıçzâde Hakkı, “Pek Uyanık Bir Uyku”, *İctihad*, No:55, (21 Şubat 1328), ss.1226-1228. Kılıçzâde Hakkı bu planı, daha sonra bazı düzeltmeler yaparak “Rüya” adıyla da yayımlamıştır. Bkz. Kılıçzâde Hakkı, “Rüya”, *İ’tikadât-ı Bâtılaya İ’lân-ı Harb*, Birinci Basım, Sancakçıyan Matbaası, Dersaadet, 1329, ss.42-62.

44 Kılıçzâde Hakkı, “Âkvemü’s Siyer”, *İctihad*, No:66, (16 Mayıs 1329), ss.1434-1439.

45 Düzceli Yusuf Su’âd, *Âkvemü’s Siyer*, Cevâb: *İctihad Gazetesi’ndeki Kılıçzâde Hakkı İmzâlı Makaleye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhanesi, İstanbul, 1331, s.5.

46 Kılıçzâde Hakkı bu ifadesinde, “Tesettür”ün kaldırılmasını ve modern giyim-kuşamı kastetmektedir.

*beşeriyet-i mütefekirenin asırlarca süren bir tecrübesi mahsûlüdür*⁴⁷ ifadeleriyle Latin harflerini kabul etmenin doğru bir karar olacağını vurgulamıştır.

Kılıçzâde Hakkı, Cumhuriyet'in ilanından önce özellikle İzmir İktisat Kongresi'nde de gündeme getirilen bu konuya dikkat çekmiş ve söz konusu harflerin önemine değinmiştir. 1923 Şubat'ında kalkınma, ekonomik ve sosyal sorunların dökümünü yapma, bunlara çözüm yolları arama ve millî iktisadın kurulması amacıyla toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde; İzmirli işçi delegelerinden Nazmi Bey ile iki arkadaşı tarafından "*Latin harflerinin kabul edilmesi*" için bir önerge verilmiştir. Fakat bu önerge, kongre başkanı Kâzım Karabekir Paşa tarafından oylamaya sunulmamış; okutulmadan başkanlık divanı tarafından reddedilmiştir⁴⁸.

Kâzım Karabekir Paşa, bu konuyla ilgili olarak 5 Mart 1923 tarihinde *Hâkimiyet-i Milliyye*⁴⁹, *Akşam*⁵⁰, *Vakit*⁵¹ ve *Tanin*⁵² gazetelerinde yayımlanan ve aynı zamanda *Sebil-ür Reşâd* dergisinin de "*Latin Hurûfu Mes'elesi*"⁵³ başlığıyla naklettiği bir demeç vermiştir. Söz konusu demecinde Latin harflerinin kongre gündemine alınmamasının gerekçesini, "*Bu mes'ele maârife taallûk ettiği için bizim kongremizin iştiğâl edeceği mesâilin hâricindedir*" ifadeleriyle açıklayan Kâzım Karabekir Paşa, "*Bu fikir bir zamanlar Avrupa'da herc-ü merci mücib oldu. Bu cereyân evvelâ orada başladı. Bizim İslâm hurûfâtımız kâfi değilmiş, binâenaleyh Latin hurûfatı alınmalı imiş!...*" şeklindeki sözleriyle de meselenin kaynağına dikkat çekmiştir. Avrupa'da da bu fikri savunan aydınların olduğunu belirten Kâzım Karabekir Paşa, bu aydınlar dâhil olmak üzere Arnavutların da bu fikrin müthiş bir felaket olduğunu anladıklarını hatta Azerbaycanlı komşularımızın bile bu felakete düştüklerini dile getirmiştir.

47 Kılıçzâde Hakkı, *Âkveümü's Siyer Münâsebetiyle Son Cevâb-Yusuf Su'âd Efendiye Tahsîsen-Softalara Ta'mînen*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhanesi, İstanbul, 1331, ss.50-51.

48 Murat Katoğlu, "*Cumhuriyet Türkiyesinde Eğitim, Kültür, Sanat*", *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, C.4, s.414; Selami Kılıç, "*Türkiye'de Latin Harfleri Meselesi (1908-1928)*", *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.2, S.7, 1991, s.558; Özerdim, *a.g.e.*, s.20. Kongreye katılan delegeler içinde Nazmi Bey isminde birinin olmadığı, ancak beklenen delegelerin gelememesi üzerine sayıyı tamamlamak için İzmir'den katılanların olabileceği kabul edilir. Bkz. Hacer Özmakas, Yavuz Özmakas, "*İzmir İktisat Kongresi'nde Latin Harflerinin Benimsenmesi Sorunu*", *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, S.189, 2003, s.396.

49 "*Latin Hurûfunu Kabul Edemeyiz! İktisâd Kongresinde Bir Takrîre Karşı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerinin Müdellel ve Vakıfâne Bir Mütâlaası*", *Hâkimiyet-i Milliyye*, No:755, (17 Receb 1341/5 Mart 1339/1923), s.2.

50 "*Latin Hurûfu Mes'elesi: İktisâd Kongresinde Latin Hurûfunun Kabulü Teklifi Hakkında Bir Nutuk*", *Akşam*, No:1599, (17 Receb 1341/5 Mart 1339/1923), s.2.

51 "*Latin Hurûfunun Kabulü Mes'elesi: Kâzım Karabekir Paşa Bir Nutuk İrâd Ederek Bunun Mahzûrlarından Bahsetmiş ve Bu Mes'elenin Mevzû-i Bahs Edilmemesini Ricâ Eylemiştir*", *Vakit*, No:1879, (17 Receb 1341/5 Mart 1339/1923), s.2.

52 "*İktisâd Kongresinde Memleketin İktisâdî İşleri ve Latin Hurûfatı Hakkında Cereyân Eden Müzâkerât: Kâzım Karabekir Paşa'nın Beyânâtı-Latin Hurûfatının Kabulü Mes'elesi*", *Tanin*, No:143, (17 Receb 1341/5 Mart 1339/1923), s.3.

53 "*Latin Hurûfu Mes'elesi*", *Sebil-ür Reşâd*, No:525-526, (25 Şaban 1341/12 Nisan 1339), ss.47-48.

Latin harflerinin kabulü halinde Arap harfleriyle yazılmış binlerce eserin yok olmaya yüz tutacağını ifade eden Kâzım Karabekir Paşa, “*Binâenaleyh istirhâm ediyorum, zararlı olan -ki zararını bilhassa İslâm ber-kavm çekmiştir- bu gibi mesâili bırakalım, böyle fikirler içimize girmesün. Sonra büsbütün lâl ü ebkem olur ve bütün âlem-i İslâm'ı üzerimize hücum etdirir ve kendi aramızda birbirimizi yeriz. Gerçi bu teklif hiç şübhe etmiyorum ki samîmiyyet ve hüsn-i niyyetle verilmiştir. Fakat başka taraflardan da pek fenâ fikirler içimize zerk ediliyor. Bunlardan kendimizi sıyânet edelim*”⁵⁴ diyerek bu tür fikirlerin yaratacağı sonuçlara işaret etmiştir. Kâzım Karabekir Paşa'nın bu demecinden sonra alfabe meselesi tekrar alevli bir tartışma konusu olmuştur⁵⁵. Bu tartışma ortamında Kâzım Karabekir Paşa'ya cevap veren Kılıçzâde Hakkı, *İçtihad* dergisinde konuya ilişkin üç makale kaleme almıştır. Kılıçzâde Hakkı, bu yazı dizisinin birincisinde⁵⁶, Kâzım Karabekir Paşa'nın konuşmasındaki tek haklı noktanın “*Bu mes'elenin bir iktisâd kongresinde mevzû-i bahs olamayacağına*” ilişkin ifadesi olduğuna dikkat çekmiştir. İkinci yazısında⁵⁷, “*İnsanların sürekli tartıştığı bu harfler hangileridir?*” tarzında sorulan sorulara bu harflerin mutlaka Latin harfleri olacağı cevabını veren Kılıçzâde Hakkı, Latin harflerini almak fikrini savundukları için alâkası olmamasına rağmen daha önce dönemin Dâhiliye Nazırı Talat Paşa ile görüştüğünü kaydetmiştir. Kılıçzâde ve Talat Paşa arasında geçen bu konuşma, II. Meşrutiyet Dönemi'nde İTC'nin en kudretli adamının konuya yaklaşımını yansıtmaya açısından dikkat çekicidir:

Talat Paşa: Kılıçzâde, sen zannetdiğimden çok cesur imişsin.

Kılıçzâde: Cehlim nisbetinde değilim dedim, yüzüme ma'nâlî ma'nâlî baktı.

Talat Paşa: Şu harfler mes'elesine dair neşriyyâtta bulunmamanızı tembih etmiştim.

Kılıçzâde: (Latifeye boğarak) harfler, valileriniz veya mutasarrıflarınız değildir ki siz onlara dilediğiniz emirleri veresiniz ve onlar da derhâl icra ve infâz etsinler. Bu bir ilim mes'elesidir, Dâhiliye Nezareti'nin bu işle alâkasını hiç anlamıyorum.

Talat Paşa: Fakat bu neşriyyâtla bütün softaları başıma üşüştürüyorsun.

Kılıçzâde: Onları ilmen münâkaşaya da'vet ederseniz.

Talat Paşa: Öyle değil. Sizin harfleriniz için bir sürü sarıklılarla uğraşamam. Hem çok konuşmaya vaktim de yok; son def'a olarak emrediyorum; yazmayacaksınız! Aksi halde mecmûanızı ta'til değil, ilgâ ederim.

Kılıçzâde: Biz, vazifemizi yaparız; siz de sizinkini, dedim ve çıktım⁵⁸.

54 “Latin Hurûfu Mes'ele”, *Sebil-ür Reşâd*, No:525-526, s.48.

55 Kılıç, *a.g.m.*, s.560.

56 Kılıçzâde Hakkı, “İzmir İktisâd Kongresinde Harfler Mes'ele”, *İçtihad*, No:154, (1 Haziran 1923), ss.3175-3176.

57 Kılıçzâde Hakkı, “İzmir İktisâd Kongresinde Harfler Mes'ele II”, *İçtihad*, No:155, (1 Temmuz 1923), ss.3196-3199.

58 Kılıçzâde Hakkı, “İzmir İktisâd Kongresinde Harfler Mes'ele II”, s.3196.

Muhtemelen Talat Paşa'nın 1913-1917 dönemindeki Dâhiliye Nazırlığı sırasında yapılan bu görüşme, daha öncede ifade edildiği üzere Mustafa adındaki bir gencin *Hürriyet-i Fikriyye'* de Nisan-Mayıs 1914 tarihleri arasında yayımlanan ve Latin harflerini savunan yazılarından kaynaklanmıştır. Kılıçzâde'nin bu görüşmeden 1923 yılında bahsetmesi ise düşündürücüdür.

Kılıçzâde Hakkı, Kâzım Karabekir Paşa'ya cevap vermeye devam etmiş, çeşitli tarihî ve sosyal facialar görmüş olan Paşa'nın Latin harflerinin kabulü isteğini sadece "*İslâm âlemi ne der?*" algısıyla küçümsemesine karşı çıkmıştır. Bugünkü anlamda okur-yazarlık için Arap alfabesinin yetersiz olduğunu düşünen Kılıçzâde Hakkı, basım işinde de Arap harflerinin büyük bir sıkıntı yarattığını, dolayısıyla Latin harflerinin kabul edilmesi halinde bu sıkıntıların da ortadan kalkacağını savunmuştur⁵⁹.

Kâzım Karabekir Paşa'nın "*En gabî (kabiliyetsiz) bir köylü çocuğuna biz bir ay ile üç ay arasında kendi hurûfâtımızı ve gazetemizi okutuyoruz*"⁶⁰ ifadelerine karşı çıkan Kılıçzâde Hakkı, bir Türk çocuğunun kendi dili olan Türkçeye nazaran İngilizceyi ya da Fransızca'yı daha kısa bir süre içinde öğrendiğini ifade etmiş, hatta bunu büyük çocuğu üzerinde denediğini ileri sürmüştür. Bu uygulamanın sonucunda, Türkçeyi ve Fransızca'yı aynı gün öğrenmeye başlayan çocuğunun altı ay sonra Fransızca'yı çok iyi okumasına rağmen kendi anadili olan Türkçeyi bir sene sonra bile aynı derecede okuyamadığını ifade etmiştir. Bu konuda, okuma-yazma öğreten öğretmenlerin de kendisiyle hemfikir olduğunu söyleyen Kılıçzâde Hakkı; Arap alfabesindeki zorluğu birtakım örnekler vererek ispat etmeye çalışmıştır⁶¹. Kılıçzâde Hakkı'ya göre, Kâzım Karabekir Paşa "*Din elden gidiyor*" söylemleri doğrultusunda yapılan propagandalar nedeniyle harfler konusunda son derece tutucu davranmıştır. Son yazısında, Azeri Türklerinin Latin harflerini kabul etmeleri konusunda Paşa'nın korkularına anlam veremediğini ifade eden Kılıçzâde, Azeri Türklerinin bu harfleri kabul etmekte iddia edildiği gibi dinlerini ya da millî benliklerini kaybetmediklerini hatta tam tersine ekonomik olarak büyük bir ilerleme kaydeden Azeri Türklerinin bu harfler sayesinde bilimsel ve kültürel yönden de kendilerini yakın zamanda geçeceğini ileri sürmüştür⁶².

Latin harflerinin kabulü konusundaki öncülüğü, Azeri Türklerinden ziyade Anadolu Türklerinden beklediğini açıklayan Kılıçzâde Hakkı; Dârülfünûn muallimlerinden Avram Galanti Efendi'nin *Yeni Mecmûa*'da yayımlanan makalesindeki "*Latin harfleri Memâlik-i İslâmiyye'yi birbirine bağlayan habl-ı metini koparır ve câmia-i İslâmiyye'yi inhilâle doğru sevk eder*" tarzındaki iddialarına da cevap vermiş ve medeniyet yolunda ilerlemek için Latin harflerini

59 Kılıçzâde Hakkı, "İzmir İktisâd Kongresinde Harfler Mes'elesi II", s.3197.

60 "Latin Hurûfu Mes'elesi", *Sebil-ür Reşâd*, No: 525-526, s.48.

61 Kılıçzâde Hakkı, "İzmir İktisâd Kongresinde Harfler Mes'elesi II", s.3198.

62 Kılıçzâde Hakkı, "İzmir Kongresinde Latin Harfleri III", *İctihad*, No:156, (1 Ağustos 1923), ss.3214-3215.

kabul etmek gerektiğini savunmuştur⁶³. Avram Galanti'nin tespitine benzer bir açıklama yapan *Sebil-ür Reşâd* ise Azerbaycan'da Latin harfleriyle eğitime başlanacağı konusunda Maârif Komiserliği'nin yayımladığı genelge üzerine bir değerlendirmede bulunmuş ve bu durumun Azeri Türkleri için beklenen bir felâketin başlangıcı olduğunu savunmuştur. Bu gelişmeyi Şark Ordusu Kumandanı iken öğrenen, bunun Müslümanlar arasındaki iletişimi koparacağı ve Türkiye'ye de sirayet edeceği endişesi taşıyan Kâzım Karabekir Paşa, hemen Ankara'da Maârif Vekâleti'ni uyarmış ve bu konuda ilmî bir risalenin kaleme alınması gerektiğini iletmıştır. Bunun üzerine Telif ve Tercüme Heyeti ünlü dil uzmanı Samih Rıfat Bey başkanlığında toplanarak meseleyi uzun uzadıya tartışmış ve bu konuya dair önemli bir rapor hazırlanmıştır. *Sebil-ür Reşâd*'ın "Latin Hurûfâtı Aleyhinde Mühim Bir Rapor" başlığıyla naklettiği bu raporda Samih Rıfat Bey, "...Elsine-i Şarkıyye'nin Latin harfleriyle yazılması(nın) gayr-i mümkün olduğu(nu) en vâzih delâil-i ilmiyye ile ve en mukteditir müsteşriklerin tedkikâtı ile isbât eylemişdi." Bu rapor büyük bir destek görmekle birlikte, söz konusu başlık altında Kâzım Karabekir Paşa'nın Latin harflerini kabul etme yönünde bir teklifte bulunduğu söylentisinden de bahsedilmiş, ancak *Sebil-ür Reşâd* bu söylentinin gerçekleri yansıtmadığını vurgulamıştır⁶⁴.

Kılıçzâde Hakkı, Dârülfünûn müderrislerinden Şekip Bey'in 20 Kasım 1926 tarihli *Akşam* gazetesinde yayımlanan makalesindeki "Biz nasıl ahşab evleri teker teker yıkıyor da kârgir binalar yapıyorsak Latin harfleri de bir program dairesinde ve yavaş yavaş kabul edilmelidir" sözlerinden hareketle *Hür Fikir*'de "Harflerimiz"⁶⁵ başlığıyla bir makale kaleme almıştır. *İctihad* dergisinin "Arab Harflerini de Cebraîl Getirmemiştir Ya!" başlığıyla yayımladığı makalede Kılıçzâde Hakkı, Şekip Bey'in Latin harflerinden yana olduğunu, ancak birçok bilginin yaptığı gibi kendisinin de bu konudaki düşüncelerini açık ve kesin bir şekilde ortaya koymadığını ifade etmiştir. "Evvela biz, Arab değiliz. Turanî'yiz, Türk'üz" diyen Kılıçzâde Hakkı, Arapların bir istila sonucunda bu harfleri kendilerine

63 Kılıçzâde Hakkı, "İzmir Kongresinde Latin Harfleri III", s.3215; Kılıçzâde Hakkı, "Harflerimiz ve İmlâmız", *İctihad*, No:157, (1 Eylül 1923), ss.3227-3230. *Akşam* gazetesinin açtığı "Latin Harflerini Kabul Etmeli mi Etmemeli mi?" başlıklı ankete cevap olarak bir makale kaleme alan Avram Galanti, bu makalesini *Milliyet* gazetesinde eleştiren Falih Rıfki (Atay)'a cevap olmak üzere kendisinin Arap harflerini, Falih Bey'in de Latin harflerini desteklediğini belirttikten sonra Falih Bey'in sorularına tek tek cevap vermektedir. Bu ilginç ve bir o kadar da önemli yazı için bkz. Dârülfünûn Müderrislerinden Avram Galanti, "Latin Harflerine Dair: Falih Rıfki Bey'e Cevab", *Akşam*, No:2696, (30 Ramazan 1344/13 Nisan 1926), s.2; *Çağlayan*, No:14, (1 Mayıs 1926), ss.12-13. Avram Galanti Efendi'nin *Akşam* gazetesinin anketine verdiği cevap için bkz. Avram Galanti, "Dârülfünûn Müderrislerinden Galanti Efendi Arabî Harflerine Sâitler İlâvesiyle Lisânımızın Tekemmül Edebileceği Fikrindedir", *Akşam*, No:2687, (21 Ramazan 1344/4 Nisan 1926), s.1.

64 "Latin Hurûfu", *Sebil-ür Reşâd*, No:530-531, (8 Şevvâl 1341/24 Mayıs 1339), ss.82-83; "Latin Hurûfâtı Aleyhinde Mühim Bir Rapor", *Sebil-ür Reşâd*, No:627, (29 Rebi-ül Âhir 1343/27 Teşrîn-i Sâni 1340), s.45.

65 Kılıçoğlu Hakkı, "Harflerimiz", *Hür Fikir*, No:143, (17 Teşrîn-i Sâni 1926), s.1'den naklen Celal Pekdoğan, "Batıcı Bir Düşünür Olarak Kılıçzâde Hakkı (1872-1960)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1999, s.273.

kabul ettirdiğini, ancak bunları kullanmaya devam etmek konusunda hiçbir zorunluluklarının olmadığını savunmuş ve “*Harfleri de Cebrail getirmedir ya!*” diyerek kesin kanaatini ortaya koymuştur⁶⁶.

“*Binâenaleyh bütün bu keşmekeşleri hal için yegâne çare Latin harflerini bir an evvel kabul etmektir*” sözleriyle bir kez daha çözüm yolunu gösteren Kılıçzâde Hakkı, Latin harflerinin kabulü nedeniyle Arap harfli eserlerin yazarlarının kaygılanmamasını, çünkü bu eserlerin uzun bir süre yine Arap harfleriyle okunabileceğini belirtmiş ve birçok aydının hemfikir olduğu bu konuda bir an evvel adım atılması gerektiğini savunmuştur⁶⁷.

Latin harfleri meselesini Cumhuriyet Dönemi'nde devlet erkânı düzeyinde gündeme getiren, bu konuda dönemin Dâhiliye ve Maarif Vekilleri, Başvekil İsmet Paşa, Meclis Başkanı Kâzım Paşa (Özalp) gibi önemli isimlerle mülakatlar yapan ve bu harfleri toplum hayatına egemen kılmak için büyük bir mücadele içine giren⁶⁸ Kılıçzâde Hakkı'nın dışında II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemleri'nde Latin harflerinin kabul edilmesi gerektiğini savunan en önemli isimlerden biri de Dr. Abdullah Cevdet olmuştur⁶⁹. Askeri Tıbbiye mezunu Dr. Abdullah Cevdet hem yayımladığı *İçtihad* dergisiyle hem de kaleme aldığı müstakil çalışmalarıyla topyekûn Garpçılığı savunan ve bu konudaki radikal fikirleriyle Garpçıların bir numaralı ismidir. Dr. Abdullah Cevdet'i ön plana çıkaran, ancak pek fazla gündeme getirilmeyen yönlerinden biri ise okuduklarını eleştirel bir gözle değerlendirerek yeni fikirler üreten ve yeni bir düşünce sistemi geliştiren Gazi Mustafa Kemal'in fikir dünyası üzerinde ve Cumhuriyet'in düşünsel temellerinde gösterdiği etkidir. Dr. Abdullah Cevdet'in bu etkisi dikkate alındığında akla gelen ve onun büyük ölçüde desteklediği en önemli konuların başında Latin harflerinin kabulü meselesi gelmektedir.

Celal Nuri'nin “*Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniyye-Mukadderât-ı Târihiyye*” adlı eseri için kaleme aldığı “*Mukadderât-ı Tarihiyye Kâri'lerine*” başlıklı tanıtım yazısında, onun “*Edebiyat Mes'alesi*” başlığı altında harflerle ilgili söylediklerine destek veren Dr. Abdullah Cevdet, Celal Nuri'nin birçok konuda olduğu gibi harfler meselesinde de büyük bir medeni cesaret gösterdiğini kaydetmektedir. Ayrıca Celal Nuri'nin “*Hurûfâtımız berbâddır. Bu harflerle biz işimizi göremeyiz*” sözlerini, “*Hurûfâtımız berbâddır. Bu harflerle ve bu heriflerle biz işimizi göremeyiz*” şeklinde değiştirerek aktaran Dr. Abdullah Cevdet, bu dönemde adeta Arap harfleri gibi geliştirilmeye müsait olamayan ve bu harfleri destekleyen kişileri

66 Kılıçoğlu Hakkı, “Arab Harflerini de Cebrail Getirmemiştir Ya!”, *İçtihad*, No:218, (15 Kânûn-ı Evvel 1926), ss.4193-4194.

67 Kılıçoğlu Hakkı, “Arab Harflerini de Cebrail Getirmemiştir Ya!”, s.4194.

68 Pekdoğan, a.g.t., ss.268-273.

69 Dr. Abdullah Cevdet hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ş. Hanioglu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981; Hilmi Z. Ülken, “Abdullah Cevdet (1869-1931)”, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi I*, Selçuk Yayınları, Konya, 1966, ss.387-405; İbnülemin M. Kemal İnal, “Cevdet Bey”, *Son Asır Türk Şairleri*, C.1, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988, ss.244-247.

de eleştirmektedir⁷⁰. Bir başka yazısında da Celal Nuri'nin bu eserine yazdığı önsöze atıfta bulunan ve burada kullandığı "herifler" kelimesiyle "teokrat"ları kastettiğini savunan Dr. Abdullah Cevdet, "Bu herifleri ve bu harfleri atmadıkça Türk için hakiki necât yolu açılmaz" diyerek mevcut tezini sürdürmüştür. O, "Bunlardan birincisi bugün Türk dehâsının doğurduğu Mustafa Kemal'in yed-i azm ve cezmiyle def edilmiştir. İkinci(si) pây-bend duruyor. Fakat birincinin izâle edilmiş olduğu ne kadar muhakkak ise ikincinin izâle edileceği de o kadar şübhesizdir" sözleriyle "Son Darbe-i Tahlîs" olarak nitelendirdiği Harf İnkilâbı'nın da mutlaka gerçekleşeceğini ve bunun yine Gazi Mustafa Kemal'in eliyle olacağını vurgulamıştır⁷¹. 1926 yılında *Akşam* gazetesinin açtığı "Latin Harflerini Kabul Etmeli mi Etmemeli mi?" başlıklı ankete cevap veren Dr. Abdullah Cevdet, burada da benzer bir ifade kullanmış ve bunu on beş yıl önce özellikle Arap harflerini destekleyen "teokrat"ları kastederek kullandığını, dolayısıyla gerçek kurtuluş yolunun ancak Arap harflerini terk etmekte olduğunu ileri sürmüştür⁷².

Okuma-yazmada kolaylık sağlaması nedeniyle Latin harflerinin okur-yazar oranını büyük ölçüde arttıracığını düşünen Dr. Abdullah Cevdet, *Akşam* gazetesinin "Latin Harflerini Kabul Etmeli mi Etmemeli mi?"⁷³ sorusuna, "Behemehâl Latin harflerini kabul etmeliyiz. Bu kanâatim pek kuvvetlidir ve otuz beş yaşındadır" şeklinde cevap vermiştir. Bunun nedenlerini sıralarken önemli noktalara değinen Dr. Abdullah Cevdet'e göre, Arap harfleri Türkçenin gelişimine engel olmaktadır. O, Türklerin tam bağımsız olmaları, Avrupa milletler topluluğuna

70 Abdullah Cevdet, "Mukadderât-ı Târihiyye Kâri'lerine", *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniyye-Mukadderât-ı Târihiyye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhanesi, İstanbul, 1331, s.33.

71 Dr. İsmail Şükrü Bey'in Latin harflerine ilişkin fikirlerine yer vermeden önce kısa bir giriş yapmış olan Dr. Abdullah Cevdet'in bu yazısı için bkz. Abdullah Cevdet, "Son Darbe-i Tahlîs=Harflerimiz", *İçtihad*, No:189, (1 Teşrin-i Evvel 1925), s.3733. Aynı yazı için ayrıca bkz. Doktor İsmail Şükrü, *Asrî Türk Harfleri Hakkında: Maârif Sahâsında Elleri Kelepçeliler Yani Biz*, Kader Matbaası, İstanbul, 1925, ss.3-4.

72 *Akşam* gazetesinin açtığı ankete Dr. Abdullah Cevdet'in verdiği cevap için bkz. Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri Türk'ün Aslı Addolunan Hitit Kavminin Harfleridir, Bu Harfler Menş'e İtibâriyle Bizim Harflerimiz Demekdir", *Akşam*, No:2689, (23 Ramazan 1344/6 Nisan 1926), s.1. Bu makale, *İçtihad* dergisinde de aynen yayımlanmıştır. Bkz. Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri Hakkında", *İçtihad*, No:204, (Gazetede sehven 16 Mayıs 1925 yazıyor. Ancak asıl tarih 15 Mayıs 1926'dır), ss.3973-3975.

73 Bu ankete cevap verenlerden biri Dr. Abdullah Cevdet olmakla birlikte birçok kişiyle de bu konuda mülakâtlar yapılmıştır. Bazı örnekler için bkz. Dârülfünûn Ruhîyyât Müderrisi Şekib Bey, "Bugünkü Elifbâmız Çinlilerin Ayakkabılarına Benziyor!", *Akşam*, No:2680, (14 Ramazan 1344/28 Mart 1926), s.1; Necip Asım, "Tarafdâr Değilim. Çünkü Otuz Asırlık Kütübhanemize Veda' Etmek İcâb Edecek!", *Akşam*, No:2685, (19 Ramazan 1344/2 Nisan 1926), s.1; Refet Avni, "Arab Harflerinin Türk Kelimelerini İfadeye Gayr-i Kâfi Olduğunu Hiçbir Müdekkik İnkâr Edemez", *Akşam*, No:2686, (20 Ramazan 1344/3 Nisan 1926), s.1; Mustafa Hamid, "Latin Harflerini Bilmeyenlerin Telâşa Düşmelerine Mahal Yokdur, Hiç Kimse İ'tiyâdından Fedakârlık Etmeyecektir!", *Akşam*, No:2690, (24 Ramazan 1344/7 Nisan 1926), s.2; Dârülfünûn Müderrislerinden Halil Nimetullah, "Türkçenin Tedâvül Ettiği Harfler İçtimâî Bir Müessesedir. Bu Müesseseler Değişmez Ve Cem'iyetin Geçireceği Tahavvüllere Göre Ta'dil ve Islâh Olunur", *Akşam*, No:2691, (25 Ramazan 1344/8 Nisan 1926), s.2; İbrahim Necmi, "Latin Harflerinin Kabulü, Kelimelerin Telaffuzunu Teshil Edeceğini İddia Edenler Yanılıyorlar", *Akşam*, No:2700, (6 Şevvâl 1344/19 Nisan 1926), s.2.

girmeleri ve insanlık âleminin bağımsız bir unsuru haline gelmeleri için Arap harflerinden ve Araplarla olan manevî bağlarından kurtulmaları gerektiğini düşünmektedir⁷⁴. Kullanılmakta olan Arap harflerini, bir dönem Avrupa'ya tanınan kapitülasyonlara benzeten Dr. Abdullah Cevdet, "Avrupa'nın bize kabul ettirmiş olduğu kapitülasyonlardan kurtulduk. Fakat Arab ve Arabistan kapitülasyonu üzerimizde hükümranlık etmektedir" diyerek bu duruma tepki göstermiştir. Gerçek anlamda, Türk milletinin hükümranlık hakkına sahip olduğunu ve böyle bir yeteneği içinde taşıdığını düşünen Dr. Abdullah Cevdet, bir an önce Arap harflerini terk ederek "Esâs ve menşe' i'tibâriyle bizim millî harflerimizdir" diye nitelendirdiği Latin harflerini kabul etmek gerektiğini savunmuştur⁷⁵.

Dr. Abdullah Cevdet, bu harflerin uygulanması için "Latin harflerinin saitlerine (seslilerine) bir iki yeni sait (sesli) ilâve etdikden sonra hükümet bütün ilk mekteplerde okumağa ve yazmağa Latin elifbâsı ile başlamağı emreder. Bütün yeni nesil ve müteâkib nesiller bu harfler ile yazmağı, okumağı öğrenirler. Bu karar ittihâz olunduğu vakit hükümet devoâirine de münâsib bir müddet sonra muhâberât (yazışma/haberleşme) ve kuyûdâtın (kayıtların) bu harfler ile olacağını tebliğ eder"⁷⁶ şeklinde bir öneride bulunmuştur. Öte yandan, Latin harflerinin kabulü halinde Arap harfli eserlerin durumunun ne olacağı konusunda da; "Mevcûd âsârın pek az olan değerlilerini yeni Türk harfleriyle basdırmak büyük bir iş değildir. (...) Zaten muhâfaza olunmaya lâyük kitablarımız pek mahdûddur (sınırlıdır). Yeni harflerin kabûlü sayesinde bu fâidesiz ve ekseriyâ da muzırr (zararlı) olan kitablari mürrûr-ı zamanla artık okuyabilecekler bulunmayacaktır. Bu ise ırkımız için büyük bir kâr olacaktır. Kat'iyen eminim ki hükümetçe bu karar verildikten altı ay sonra gazetelerin ve kitabların okuyucuları şimdikininki iki misli fazla olacaktır" diyen Dr. Abdullah Cevdet, bir milletin geçmişti olan eserleri zararlı olarak nitelemiştir⁷⁷.

II. Meşrutiyet Dönemi'nden Cumhuriyet sonrasına uzanan süreçteki tartışmalarda, Latin harflerinin kabul edilmesi gerektiği yönündeki fikirler gittikçe güç kazanmıştır. Bu konuda *Halk Gazetesi'* ne de bir beyanatta bulunmuş olan Dr. Abdullah Cevdet, "Siz esâsen Latin harflerinin en hararetle tarafdârı ve bu işin ilk mücidlerinden sayılırsınız. Yalnız anlamak isteriz ki, Latin harflerini ta'dilatla mı almalı, ta'dilatsız mı?" sorusuna "Latin harflerinin, bizim lisanımız için müsellemler olan bazı noksanları ikmâl edilmek şartıyla..." cevabını vermiş ve bu cevabını bazı örneklerle desteklemiştir. "Latin harfleri kabul edilmedikçe, kabil değil biz Avrupa, Amerika gibi Garb ailesinden olamayız" diyen Abdullah Cevdet, matbûatta Latin harflerinin kabulüyle sıkıntıların baş göstereceğine ilişkin endişelere karşı çıkmıştır. Çünkü o, Latin harflerinin kabulüyle birlikte gazetelerin hemen tamamen Latin harfleriyle yazılamayacağını, bunların bir bölümünün Arap harfleriyle yazılmaya devam edeceğini savunmuştur⁷⁸.

74 Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri Türk'ün Aslı Addolunan Hitit Kavminin Harfleridir...", s.1.

75 Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri Türk'ün Aslı Addolunan Hitit Kavminin Harfleridir...", s.1.

76 Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri Türk'ün Aslı Addolunan Hitit Kavminin Harfleridir...", s.2.

77 Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri Türk'ün Aslı Addolunan Hitit Kavminin Harfleridir...", s.2.

78 Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri ve Şark, Garb Musikileri Hakkında Doktor Abdullah

Şark'tan ayrılıp, Garp medeniyetine girmek için Latin harflerini kabul etmek gerektiğini tekrarlayan Dr. Abdullah Cevdet, bu konudaki kanaatini şu sözlerle özetlemiştir:

“Çok eski ve köklü bir i'tikadımızdır. Biz Arap harfleriyle yaşayamayız. Latin harflerini bazı ilâve ve ta'dil ile kabul etmeye mecburuz ve bu mutlaka yapılacaktır. Belki bunun yapıldığını görmeye ömrümüz kifâyet etmez; fakat bu faninin lâ-yefnâ kanâati bu merkezde payidârdır”⁷⁹.

Dr. Abdullah Cevdet, nasıl ki bir dönem milletin menfaat ve selameti için kağıt arabaları terk edilip, onların yerine şimendifer ikame edilmişse benzer bir durumun Arap harfleri için de geçerli olduğunu savunmuştur. Nitekim o, milletin geleceği için bu harflerin vaktiyle hizmet görmüş bir alet gibi bir kenara bırakılarak yerine Latin harflerinin kabul edilmesi gerektiği ileri sürmüştür⁸⁰.

Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'e uzanan zaman diliminde harfler konusunda gerçekleştirilen tartışmalar sonucunda, 20 Mayıs 1928 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı, Başbakanlığa bir önerge vererek Latin harflerinin uygulanması olanaklarının incelenmesi için bir kurul oluşturulmasını talep etmiştir. Bakanlar Kurulu bu öneriyi, 23 Mayıs'ta kabul etmiş ve bu suretle bir Dil Heyeti kurulmuştur. 17-19 Temmuz toplantılarına İsmet Paşa da katılmış ve bu alfabeye “*Türk Alfabesi*” adını da kendisi vermiştir. Dil Heyeti hazırladığı raporu, 1 Ağustos'ta Gazi Mustafa Kemal'e sunmuş ve Gazi bu kararı 9 Ağustos'ta halka duyurmuştur⁸¹. Latin harflerinin kabulüne dönük bu girişimleri, “*Cumhuriyetimizin Hars Sahasında Bir Feth-i Mübîni*” başlığıyla duyurmuş olan *İçtihad* dergisi, bu konuda atılan adımları ve ileride alınacak kesin kararı “*Hükümetimizin inkılâb ve tecdîd sahasına dâhil en parlak zaferini, samimi*

Cevdet Bey'in Yolladığımız Bir Muharrire Verdiği Uzun Beyânât”, *Halk Gazetesi*, No.101, (25 Şaban 1344/10 Mart 1926), s.3.

79 Abdullah Cevdet, “Latin Harfleri Mes'elesi”, *İçtihad*, No.240, (15 Teşrin-i Sâni 1927), s.4583.

80 Abdullah Cevdet, “Latin Harfleri Mes'elesi”, s.4583.

81 Özerdim, *a.g.e.*, s.22. Kaynaklarda, Gazi Mustafa Kemal'in Gülhane Parkı Söylevi'ni, 8/9 Ağustos 1928 gecesi gerçekleştirdiği ifade edilmektedir. Oysa gerek *Aydın Tarihi*'nde gerekse de o dönemde yayımlanan gazetelerde bu nutkun 9 Ağustos'u 10 Ağustos'a bağlayan gece saat 01.00'e doğru gerçekleştirildiği kaydedilmiştir. Dolayısıyla nutkun cereyan ettiği tarih olarak 10 Ağustos 1928'i göstermek doğru bir karar olacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Sarayburnu'nda Büyük Gazi'mizin Tarihi Nutku”, *Aydın Tarihi*, C.17, No:53, (Ağustos 1928), Matbûât Müdiriyyet-i Umûmiyyesi, Ankara, ss.1-3. *Vakit* gazetesi konuya ilişkin haberi 10 Ağustos 1928 tarihli nüshasında verirken, *Akşam*, *Hâkimîyyet-i Milliyye* ve *Cumhuriyyet* gazeteleri ise aynı haberi 11 Ağustos 1928 tarihli nüshalarında yayımlamışlardır. Bkz. “Gazi Dün Gece Vatandaşlarına Yeni Bir Terakki Merhalesi İşâretle Yeni Türk Harflerinin İsti'mâlini Beyân Buyurdular”, *Vakit*, No:3804, (10 Ağustos 1928), s.1 ve s.3; “Dün Geceki Müsâmere ve Balo Pek Parlak Oldu: Gazi Hazretleri Sarayburnu'ndaki Müsâmerede Mühim Bir Nutuk İrâd Etdiler”, *Akşam*, No:3530, (11 Ağustos 1928), s.1; “Gazi Hazretleri Sarayburnu'ndaki Müsâmerede Halka Gâyet Mühim Bir Hitâbe İrâd Buyurdular”, *Hâkimîyyet-i Milliyye*, No:2546, (11 Ağustos 1928), s.1 ve s.3; “Gazi'mizin Hitâbelerinden: Nihâyet Bir Sene, İki Sene İçinde Bütün Türk Hey'et-i İçtimâiyyesi Yeni Harfleri Öğreneceklerdir!”, *Cumhuriyyet*, No:1529, (11 Ağustos 1928), s.1 ve s.3.

hürmetle, selâmlarız”⁸² sözleriyle değerlendirmiş ve daha önce Dr. Abdullah Cevdet’in işaret ettiği gibi Gazi Mustafa Kemal’i, “ ‘Son Darbe-i Tahlîs’ didiyimiz feyyâz inkulâb darbesini hazırlayan kudretli ve iradeli el”⁸³ şeklinde nitelemiştir.

Dr. Abdullah Cevdet’in Latin harflerinin kabulü konusundaki değerlendirmelerinde ifade ettiği “...Belki bunun yapıldığını görmeye ömrümüz kifâyet etmez...” yönündeki düşüncesinin aksi gerçekleşmiş; yani kendisi vefat etmeden önce sonuna kadar savunduğu Latin harfleri, 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilmiştir. Bu çerçevede, “*Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında*”ki 1353 sayılı kanun⁸⁴, 3 Kasım 1928 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Sonuç

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e halkı eğitmek ve okur-yazar oranını yükseltmek amacıyla yapılan çalışmaların ülke genelini etkileyecek düzeyde olumlu ve yükselen bir çizgi izlediği söylenemez. Tanzimat Dönemi’nden Cumhuriyet’e uzanan zaman diliminde eğitimin modernleştirilmesi, halka okuma-yazma öğretimi, hesap, tarih, coğrafya ve gündelik hayatı kolaylaştıracak amelî bilgiler kazandırmaya dönük birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Hatta söz konusu zaman aralığında mevcut harflerin okuma-yazmayı kösteklediği ve bu nedenle söz konusu harflerin ıslahı ya da tamamen değiştirilmesi yönünde önemli tartışmalar yürütülmüştür. Ancak bu olumlu girişimlere rağmen Osmanlı’dan Cumhuriyet’e devredilen okuma-yazma oranı % 5’i geçememiştir. Bu nedenle Cumhuriyet’in başlarından itibaren de halk eğitimi seferberliği başlatılmış ve bu konuda çeşitli adımlar atılmaya başlanmıştır. Fakat atılan adımlara rağmen okuma-yazma oranı yine çok düşüktü. 1927 yılı sayım sonuçları dikkate alındığında ülkenin toplam nüfusunun (13.648.270 kişi) ancak % 8.16’sının okur-yazar olduğu görülür. Bu oran kadınlarda % 4 iken, erkeklerde ise % 13’tü. Bununla birlikte, kentsel ve kırsal kesimler arasında da ciddi bir okur-yazar farkı mevcuttu. Söz konusu sayım sonuçlarına göre, %23.5’i kentlerde yaşayan nüfusun ancak % 30’u okur-yazar iken, %76.5’i köylerde yaşayan nüfusun ise ancak % 6 civarı okur-yazardı.

Bu tablo karşısında ülke genelinde okur-yazar oranını arttırmaya dönük girişimlerde bulunulmaya devam edilmiş ve Harf İnkılâbı kararı alınmıştır. İnkılâp yapılmadan önce yeni harfler kamuoyuna tanıtılmış ve faydaları sık sık dile getirilmiştir. Toplum geneline hitap eden dönemin basın dünyası, yeni harflerin tanıtımında önemli rol oynamakla birlikte, oluşturulan Dil Heyetleri

82 İctihad, “Cumhuriyetimizin Hars Sahasında Bir Feth-i Mübîni: Latin Harflerinin Kabulüne Karar Verildi”, *İctihad*, No:252, (15 Mayıs 1928), s.4787.

83 Bkz. *İctihad*, No:259, (1 Eylül 1928), kapak sayfası.

84 “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, No:1030, (3 Teşrin-i Sâni 1928), ss.6001-6003.

sayesinde gerekli incelemelerde bulunulmuş ve Gazi Mustafa Kemal bizzat yurt gezilerine çıkarak bu harfleri halka tanıtmıştır. Tekirdağ'dan Sivas'a, Çanakkale'den Kayseri'ye varıncaya kadar yurdun birçok noktasını gezen ve yeni harfler konusunda kah dersler veren kah halkı küçük sınavlardan geçiren Gazi, uğradığı yerlerde büyük bir coşkuyla karşılanmış ve halkın yeni harfler konusunda gösterdiği çaba karşısında memnun kalmıştır. Bu geziler, ülke genelinde başlatılan okuma-yazma kursları, okullarda yeni harflerin öğretimi ve okuma kitaplarının basımı gibi çalışmalarla desteklenmiş, yeni harflerin kısa bir zaman zarfında öğrenilmesi sağlanmıştır. Nitekim 3 Kasım 1928 tarihinde yeni Türk harflerine dair kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte eski yazılı öğretime son verilmiş, birkaç gün sonra ise Başbakan İsmet Paşa'nın mecliste yaptığı konuşmayla Harf İnkılâbı'nın Millet Mektepleri'yle taçlandırılacağı duyurulmuştur. Bu konuşmadan sonra 11 Kasım 1928 tarihinde *Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi* Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmış ve 24 Kasım 1928 tarihinde ise resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu okulların kurulmasında da temel amaç, kolaylıkla ve kısa bir sürede okuma-yazmaya imkân tanıyan yeni Türk harflerinden Türk milletinin azami surette yararlanmasını ve geniş halk kitlelerinin okur-yazar hale gelmesini sağlamaktır. 1935 yılına gelindiğinde (toplam nüfus 16.158.018 kişidir) yürütülen çalışmalar sonucunda okur-yazarlık oranı kadınlarda % 10.5'e, erkeklerde ise % 29.35'e yükselmiştir. Bu oranlar, 1927 yılındaki mevcut oranlarla karşılaştırıldığında ve dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda okuma-yazma konusunda önemli bir ilerleme kaydedildiği söylenebilir⁸⁵.

Harf İnkılâbı öncesi ve sonrasına ait bütün bu veriler ve okuma-yazmayı arttırmaya dönük girişimler, bu inkılâbın sonuçları konusunda günümüzde halen devam eden farklı değerlendirmelerin yapılmasına neden olmuştur. Bu tartışmaların bir boyutunda, insanların uzun yıllar boyunca öğrenmek için uğraştığı, ancak öğrense bile yeri geldiğinde rahatlıkla okuyamadığı bir alfabenin terk edilerek yerine kolaylıkla okunabilen ve okur-yazarlık oranını arttıran yeni ve işlevsel bir alfabenin kabulü savunulmaktadır. Gerçek manada, Harf İnkılâbı'na taraftar olanların yer aldığı bu tartışma boyutunda söz konusu inkılâp; ülkeyi eğitim bakımından ileri bir seviyeye erdiren bir kültür hareketi, başka bir deyişle ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine ulaştırma noktasında atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Harf İnkılâbı, Millet Mektepleri'yle taçlandırılarak okur-yazarlık oranı arttırılmaya çalışılmış ve ciddi bir eğitim seferberliği başlatılmıştır. Bütün bu çabalar, bir taraftan ülkenin eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve diğer taraftan da yeni Cumhuriyet'in

85 Bu çalışmanın *Sonuç* kısmında kullanılan gerek 1927 gerekse de 1935 yılı nüfus sayımları ve bu bağlamda ülkedeki okur-yazarlık oranları şu kaynaklardaki veriler dikkate alınarak derlenmiştir: Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistik Göstergeler (Statistical Indicators) 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012; İ. Başgöz ve H. E. Wilson, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk*, Dost Yayınları, Ankara, 1968; Albayrak, *a.g.m.*, ss.469-470, ss.492-493.

ilelebet yaşatılması amacını taşımaktadır. Tartışmanın diğer boyutunda ise Harf İnkılâbı, modernleşme yönünde atılmış önemli bir adım olarak görülse de inkılâp yapılırken yaşananların insanlarda bir travma yarattığı savunulmuş, bu travmanın zihinlerden kolayca silinemeyeceği, ancak uzun soluklu bir tedavi sonucunda bundan kurtulunabileceğini ileri sürülmüştür. Bu yeniliği bir travma olarak değerlendirenlerin eleştirileri, Harf İnkılâbı sonucu asırlık bir geçmişle olan bağların kesildiği, kuşaklar arasındaki köprülerin yıkıldığı, hafızadan mahrum bir kuşak yaratıldığı ve kültürel mirasın yok olmaya mahkûm edildiği ya da yok olduğu yönündedir. Hatta bu eleştiriler daha da ileriye götürülerek, Anadolu taşrasında yakın bir geçmişe kadar yeni harfli bir kitabın kapağını açmadan ölenlerin olduğu ve dolayısıyla okuma-yazma oranını arttırma yönündeki girişimlerin yetersiz kaldığı iddia edilmiştir. Bu eleştirileri sürdürenlere göre, bugün ülke basınında hikâyesi halen tartışılan, “Harfler ve Notalar”, “Yalnızlıklar”, “Sonsuzluğa Nokta” gibi birçok esere imza atan, ancak kaleme aldığı eserleri gerek aile fertleri gerekse de yaşadıkları köydeki insanlar tarafından bile okunamayan Hasan Ali Toptaş gibi aydınların Harf İnkılâbı sonrasında yaşadıkları, söz konusu Anadolu taşrasında yaşananları gözler önüne sermiştir.

Bu türden farklı görüşler dikkate alındığında, içinde yaşadığımız 21. yüzyıl Türkiyesi'nde eğitimden, bürokrasiye; basın ve yayından, mal ve hizmet alımına; politikadan, sosyal yaşama varıncaya kadar birçok alanda etkisi açık bir şekilde tespit edilen Harf İnkılâbı'nın her bir alandaki sonuçlarının inceleme kapsamına alınması artık bir zorunluluk halini almıştır. Dolayısıyla Harf İnkılâbı, olumlu ve olumsuz yönleri bağlamında muhasebe edildiği takdirde, tarafsız bir şekilde değerlendirilebilecektir.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

Akşam,
Belleten,
Cumhuriyet,
Çağlayan,
Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası,
Hâkimiyet-i Milliyye,
Halk Gazetesi,
Hürriyet-i Fikriyye,
İçtihad,
Mecmûa-i Fünûn,
Resmi Gazete,
Sebil-ür Reşâd,
Tanin,
Terakki,
Vakit.

II. Kitaplar

BAŞGÖZ, İ. ve WILSON, H. E., *Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk*, Dost Yayınları, Ankara, 1968.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

Celal Nuri, *Tarih-i Tedenniyyât-ı Osmâniyye-Mukadderât-ı Târihiyye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhânesi, İstanbul, 1331.

-----, *Tarih-i İstikbâl II-Mesâil-i Siyâsiyye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhânesi, İstanbul, 1331.

- , *Türkçemiz: Mesâil-i Hazıra-i Lisâniyye ve Edebiyye Hakkında Musâhhabât ve Mütâlaât*, Cem'iyet Kütübhânesi, Kostantiniyye, 1917.
- , *Türk İnkulâbı*, Sühûlet Kütübhânesi-Ahmed Kamil Matbaası, İstanbul, 1926.
- , *Hiç Bilmeyenlere Türkçe Alfâbe ve Hece*, Sühûlet Kütübhânesi, İstanbul, 1928.
- Doktor İsmail Şükrü, *Asrî Türk Harfleri Hakkında: Maârif Sahâsında Elleri Kelepçeliler Yani Biz*, Kader Matbaası, İstanbul, 1925.
- Düzceli Yusuf Su'âd, *Âkoemü's Siyer, Cevâb: İctihad Gazetesi'ndeki Kılıçzâde Hakkı İmzâlı Makaleye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhânesi, İstanbul, 1331.
- GÖKALP, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Kadro Yayınları, İstanbul, 1979.
- GÜNDÜZ, Mustafa, *Osmanlı Mirası Cumhuriyet'in İnşası-Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2010.
- HANİOĞLU, M. Şükrü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981.
- KARAL, E. Ziya, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1861-1876)*, C.VII, TTK Basımevi, Ankara, 1956.
- KILIÇ, Selami, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Devrimi ve Fikir Temelleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kılıçzâde Hakkı, *Âkoemü's Siyer Münâsebetiyle Son Cevâb-Yusuf Su'âd Efendiye Tahsîsen-Softalara Ta'mîmen*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhânesi, İstanbul, 1331.
- LEVEND, A. Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TTK Basımevi, Ankara, 1960.
- Ordu Salnamesi*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1330.
- ORTAYLI, İlber, *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitaplar, İstanbul, 2007.
- ÖZERDİM, S. Nihat, *Yazı Devriminin Öyküsü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1978.
- PEKDOĞAN, Celal, *"Batıcı Bir Düşünür Olarak Kılıçzâde Hakkı (1872-1960)"*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1999.
- Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistik Göstergeler(Statistical Indicators) 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012.

UYANIK, Necmi, “Siyasi Düşünce Tarihimizde Batıcı Bir Aydın Olarak batıcı bir düşünür Celâl Nuri (İleri)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, *Atatürk ve Harf Devrimi*, TDK Yayınları, Ankara, 2000.

III. Makaleler

Abdullah Cevdet, “Mukadderât-ı Târihiyye Kâri’lerine”, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmâniyye-Mukadderât-ı Târihiyye*, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütübhanesi, İstanbul, 1331, ss.27-41.

-----, “Son Darbe-i Tahlis=Harflerimiz”, *İçtihad*, No:189, (1 Teşrîn-i Evvel 1925), s.3733.

-----, “Latin Harfleri Hakkında”, *İçtihad*, No:204, (15 Mayıs 1926), ss.3973-3975.

-----, “Latin Harfleri Mes’elesi”, *İçtihad*, No: 240, (15 Teşrîn-i Sâni 1927), ss.4583-4586.

-----, “Latin Harfleri ve Şark, Garb Musikileri Hakkında Doktor Abdullah Cevdet Bey’in Yolladığımız Bir Muharrire Verdiği Uzun Beyânât”, *Halk Gazetesi*, No:101, (25 Şaban 1344/10 Mart 1926), s.3.

-----, “Latin Harfleri Türk’ün Aslı Addolunan Hitit Kavminin Harfleridir, Bu Harfler Menşe’ İtibâriyle Bizim Harflerimiz Demekdir”, *Akşam*, No:2689, (23 Ramazan 1344/6 Nisan 1926), s.1.

ALBAYRAK, Mustafa, “Yeni Türk Harfleri’nin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mektepleri’nin Açılması (1862-1928)”, *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.4, 1989, ss.463-495.

ARAR, İsmail, “Gazi Alfabeti (Bazı Sorular ve Sorunlar)”, *Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Basımevi, Ankara, 1991, ss.147-167.

ARIKAN, Zeki, “Latin Harfleri”, *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.2, S.5, 1990, ss.1-19.

Avram Galanti, “Dârülfünûn Müderrislerinden Galanti Efendi Arabî Harflerine Sâitler İlâvesiyle Lisânımızın Tekemmül Edebileceği Fikrindedir”, *Akşam*, No:2687, (21 Ramazan 1344/4 Nisan 1926), s.1.

BEYDİLLİ, Kemal, “Matbaa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.28, Ankara: TDV, 2003, ss.105-110.

CANPOLAT, Mustafa, “Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi”, *Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Basımevi, Ankara, 1991, ss.49-54.

- Celal Nuri, "İcmâl-i Efkâr: Türkçenin Galebe ve Muzafferiyeti", *Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası*, C.3, No:43-74, (20 Ramazan 1336/29 Haziran 1918), ss.813-816.
- Dârülfünûn Müderrislerinden Avram Galanti, "Latin Harflerine Dair: Falih Rıfkı Bey'e Cevab", *Akşam*, No:2696, (30 Ramazan 1344/13 Nisan 1926), s.2.
- Dârülfünûn Müderrislerinden Avram Galanti, "Latin Harflerine Dair: Falih Rıfkı Bey'e Cevab", *Çağlayan*, No:14, (1 Mayıs 1926), ss.12-13.
- Dârülfünûn Müderrislerinden Halil Nimetullah, "Türkçenin Tedâvül Ettiği Harfler İçtimâî Bir Müessesedir. Bu Müesseseler Değişmez Ve Cem'iyetin Geçireceği Tahavvüllere Göre Ta'dil ve Islâh Olunur", *Akşam*, No:2691, (25 Ramazan 1344/8 Nisan 1926), s.2.
- Dârülfünûn Ruhiyyât Müderrisi Şekib Bey, "Bugünkü Elifbâmız Çinlilerin Ayakkabılarına Benziyor!", *Akşam*, No:2680, (14 Ramazan 1344/28 Mart 1926), s.1.
- "Dün Geceki Müsâmere ve Balo Pek Parlak Oldu: Gazi Hazretleri Sarayburnu'ndaki Müsâmerede Mühim Bir Nutuk İrâd Etdiler", *Akşam*, No:3530, (11 Ağustos 1928), s.1.
- "Gazi Dün Gece Vatandaşlarına Yeni Bir Terakki Merhalesi İşâretle Yeni Türk Harflerinin İsti'mâlini Beyân Buyurdular", *Vakit*, No:3804, (10 Ağustos 1928), s.1 ve s.3.
- "Gazi Hazretleri Sarayburnu'ndaki Müsâmerede Halka Gâyet Mühim Bir Hitâbe İrâd Buyurdular", *Hâkimiyet-i Milliyeye*, No:2546, (11 Ağustos 1928), s.1 ve s.3.
- "Gazi'mizin Hitâbelerinden: Nihâyet Bir Sene, İki Sene İçinde Bütün Türk Hey'et-i İçtimâiyyesi Yeni Harfleri Öğreneceklerdir!", *Cumhuriyyet*, No:1529, (11 Ağustos 1928), s.1 ve s.3.
- Hayreddin, "Maârif-i Umûmiyye", *Terakki*, No:192, (21 Rebi-ül Âhir 1286/31 Temmuz 1869), s.3.
- İbrahim Necmi, "Latin Harflerinin Kabulü, Kelimelerin Telaffuzunu Teshil Edeceğini İddia Edenler Yanılıyorlar", *Akşam*, No:2700, (6 Şevvâl 1344/19 Nisan 1926), s.2.
- İçtihad, "Cumhuriyetimizin Hars Sahasında Bir Feth-i Mübîni: Latin Harflerinin Kabulüne Karar Verildi", *İçtihad*, No:252, (15 Mayıs 1928), s.4787.
- İçtihad, No:259, (1 Eylül 1928), kapak sayfası.
- İNAL, İbnülemin M. Kemal, "Cevdet Bey", *Son Asır Türk Şairleri*, C.1, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988, ss.244-247.

- “İktisâd Kongresinde Memleketin İktisâdî İşleri ve Latin Hurûfâtı Hakkında Cereyân Eden Müzâkerât: Kâzım Karabekir Paşa’nın Beyânâtı-Latin Hurûfâtının Kabulü Mes’alesi”, *Tanin*, No:143, (17 Receb 1341/ 5 Mart 1339/1923), s.3.
- KARAL, E. Ziya, “Tanzimat’tan Sonra Türk Dil Sorunu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi (TCTA)*, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss.314-332.
- KATOĞLU, Murat, “Cumhuriyet Türkiyesinde Eğitim, Kültür, Sanat”, *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye (1908-1980)*, C.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, ss.393-502.
- KILIÇ, Selami, “Türkiye’de Latin Harfleri Meselesi (1908-1928)”, *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.2, S.7, 1991, ss.551-572.
- KILIÇOĞLU, Hakkı, “Arab Harflerini de Cebraîl Getirmemiştir Ya!”, *İçtihad*, No:218, (15 Kânûn-ı Evvel 1926), ss.4193-4194.
- Kılıçzâde Hakkı, “Pek Uyanık Bir Uyku”, *İçtihad*, No:55, (21 Şubat 1328), ss.1226-1228.
- , “Pek Uyanık Bir Uyku-Devam ve Hitâm”, *İçtihad*, No:57, (7 Mart 1329), ss.1261-1264.
- , “Âkvemü’s Siyer”, *İçtihad*, No:66, (16 Mayıs 1329), ss.1434-1439.
- , “İzmir İktisâd Kongresinde Harfler Mes’alesi”, *İçtihad*, No:154, (1 Haziran 1923), ss.3175-3176.
- , “İzmir İktisâd Kongresinde Harfler Mes’alesi II”, *İçtihad*, No:155, (1 Temmuz 1923), ss.3196-3199.
- , “İzmir Kongresinde Latin Harfleri III “, *İçtihad*, No:156, (1 Ağustos 1923), ss.3214-3215.
- , “Harflerimiz ve İmlâmız”, *İçtihad*, No:157, (1 Eylül 1923), ss.3227-3230.
- , “Rüya”, *İ’tikadât-ı Bâtilaya İ’lân-ı Harb*, Birinci Basım, Sancakçıyân Matbaası, Dersaadet, 1329, ss.42-62.
- “Latin Hurûfu”, *Sebil-ür Reşâd*, No:530-531, (8 Şevvâl 1341/24 Mayıs 1339), ss.82-83.
- “Latin Hurûfunu Kabul Edemeyiz! İktisâd Kongresinde Bir Takrîre Karşı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerinin Müdellel ve Vakıfâne Bir Mütâlaası”, *Hâkimiyet-i Milliyye*, No:755, (17 Receb 1341/5 Mart 1339/1923), s.2.
- “Latin Hurûfunun Kabulü Mes’alesi: Kâzım Karabekir Paşa Bir Nutuk İrâd Ederek Bunun Mahzûrlarından Bahsetmiş ve Bu Mes’elenin Mevzû-i Bahs Edilmemesini Ricâ Eylemiştir”, *Vakit*, No:1879, (17 Receb 1341/5 Mart 1339/1923), s.2.

- "Latin Hurûfu Mes'elesi: İktisâd Kongresinde Latin Hurûfunun Kabulü Teklifi Hakkında Bir Nutuk", *Akşam*, No:1599, (17 Receb 1341/5 Mart 1339/1923), s.2.
- "Latin Hurûfu Mes'elesi", *Sebil-ür Reşâd*, No:525-526, (25 Şaban 1341/12 Nisan 1339), ss.47-48.
- "Latin Hurûfâtı Aleyhinde Mühim Bir Rapor", *Sebil-ür Reşâd*, No:627, (29 Rebi-ül Âhir 1343/27 Teşrin-i Sâni 1340), s.45.
- Milaslı İ. Hakkı, "İslâh-ı Hurûf Mes'elesi", *Sebil-ür Reşâd*, No:250, (21 Receb-i Şerif 1331/13 Haziran 1329), ss.262-263.
- Milaslı İ. Hakkı, "Lisâniyyât: Yeni Yazının El Yazısında da Bitişmemesi Büyük Meziyyetdir", *Sebil-ür Reşâd*, No:290, (6 Cemâzi-yel-Evvel 1332/20 Mart 1330), ss.70-71.
- Milaslı İ. Hakkı, "Milletlerin Terakkisinde Elifbânın Hissesi", *Sebil-ür Reşâd*, No:431-432, (25 Şevvâl 1337/24 Temmuz 1335) ss.119-122.
- Milaslı İ. Hakkı, "Hurûf-ı Munfasıla Nümûnesi ve Menâfi'i Hakkında Birkaç Söz", *Sebil-ür Reşâd*, No:435-436, (17 Zilka'de 1337/14 Ağustos 1335), ss.154-155.
- [Mustafa], "Latin Harfleri", *Hürriyet-i Fikriyye*, No:7, (20 Mart 1330), ss.15-16.
- [Mustafa], "Latin Harfleri", *Hürriyet-i Fikriyye*, No:8, (27 Mart 1330), ss.13-16.
- [Mustafa], "Latin Harfleri", *Hürriyet-i Fikriyye*, No:9, (3 Nisan 1330), s.16.
- [Mustafa], "Latin Harfleri", *Hürriyet-i Fikriyye*, No:11, (17 Nisan 1330), ss.8-10.
- [Mustafa], "Latin Harfleri", *Hürriyet-i Fikriyye*, No:12, (24 Nisan 1330), ss.15-16.
- Mustafa Hamid, "Latin Harflerini Bilmeyenlerin Telâşa Düşmelerine Mahal Yokdur, Hiç Kimse İ'tiyâdından Fedakârlık Etmeyecektir!", *Akşam*, No:2690, (24 Ramazan 1344/7 Nisan 1926), s.2.
- Münif, "İslâh-ı Resm-i Hattâ Dair Bazı Tasavvurât", *Mecmûa-i Fünûn*, No:14 (1280), ss.69-77.
- Necip Asım, "Taraftâr Değilim. Çünkü Otuz Asırlık Kütübhanemize Veda' Etmek İcâb Edecek!", *Akşam*, No:2685, (19 Ramazan 1344/2 Nisan 1926), s.1.
- ÖZMAKAS, Hacer- ÖZMAKAS, Yavuz, "İzmir İktisat Kongresi'nde Latin Harflerinin Benimsenmesi Sorunu", *Çağdaş Türk Dili Dergisi*, S.189, 2003, ss.395-398.
- Refet Avni, "Arab Harflerinin Türk Kelimelerini İfâdeye Gayr-i Kâfi Olduğunu Hiçbir Müdekkik İnkâr Edemez", *Akşam*, No:2686, (20 Ramazan 1344/3 Nisan 1926), s.1.

- “Sarayburnu’nda Büyük Gazi’imizin Tarihi Nutku”, *Aydın Tarihi*, C.17, No:53, Matbûât Müdüriyyet-i Umûmiyyesi, Ankara, 1928, ss.1-3.
- TANSEL, F. Abdullah, “Arap Harflerinin İslâhı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri (1862-1884)”, *Bellekten*, C.XVII, S.66, 1953, ss.223-249.
- “Tartışmalar ve Açıklamalar”, *Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Basımevi, Ankara, 1991, ss.55-60.
- TONGUL, Neriman, “Türk Harf İnkılâbı”, *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.9, S.33, 2004, ss.103-130.
- “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”, *Resmi Gazete*, No:1030, (3 Teşrin-i Sâni 1928), ss.6001-6003.
- UYANIK, Necmi, “Batıcı Bir Aydın Olarak Celâl Nuri İleri ve Yenileşme Sürecinde Fikir Hareketlerine Bakışı”, *Selçuk Üniversitesi-Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.15, 2004, ss.227-274.
- ÜLKEN, H. Ziya, “Abdullah Cevdet (1869-1931)”, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi I*, Selçuk Yayınları, Konya, 1966, ss.387-405.

EKLER

Gazi Mustafa Kemal'in Gülhane Parkı Söylevi

Vakit, 10 Ağustos 1928, s.1

Vakit, 10 Ağustos 1928, s.3

غازى دون كچه و طندا اشلرينه يكي برترقى مرحلهمسى
اشارتاه يكي تورك حرفلرنىڭ استعمالنى بيان بو يوردىلر

غازى سىق موسىقىسى مەنقەدە بو يوردىلرگە : «بو بو سىق موسىقى
نەكسەف اولون تورك روج و دەستياقنى تەظەين ايتىدىن عامموزدە .»

تورك نەزىمىگە دون كچه ايراد بو يوردىلر تولىشى ائىن تيار چىمۇ : مەنقەدەدور .

غازى مەنقەدەدور دون كچه ايراد بو يوردىلر تولىشى ائىن تيار چىمۇ : مەنقەدەدور . غازى مەنقەدەدور دون كچه ايراد بو يوردىلر تولىشى ائىن تيار چىمۇ : مەنقەدەدور . غازى مەنقەدەدور دون كچه ايراد بو يوردىلر تولىشى ائىن تيار چىمۇ : مەنقەدەدور .

غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى

غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى . غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى . غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى . غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى .

غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى

غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى . غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى . غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى . غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى .

غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى

غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى . غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى . غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى . غازى مەنقەدەدور تورك دوپە كچىرگى نەزىمى .

Akşam, 11 Ağustos 1928, s.1

Hâkimiyet-i Milliyye, 11 Ağustos 1928, s.1

Yeni Türk Harfleri'ni Halka Tanıtma Çalışmalarının Basındaki Yansımaları

Akşam, 22 Ağustos 1928, s.1

Akşam, 23 Ağustos 1928, s.1

Herkes İki Harfleri Okurken Çenkesi Başladı

Harfler Hakkındaki Kanun, Mücadelede Sükruhe İhtiyacın İhtiyacı

Herkes İki Harfleri Okurken Çenkesi Başladı

... Herkes İki Harfleri Okurken Çenkesi Başladı ...

Harfler Hakkındaki Kanun, Mücadelede Sükruhe İhtiyacın İhtiyacı

Harfler Hakkındaki Kanun, Mücadelede Sükruhe İhtiyacın İhtiyacı

... Harfler Hakkındaki Kanun, Mücadelede Sükruhe İhtiyacın İhtiyacı ...

Her Harfler Hakkındaki Kanun, Mücadelede Sükruhe İhtiyacın İhtiyacı

Her Harfler Hakkındaki Kanun, Mücadelede Sükruhe İhtiyacın İhtiyacı

... Her Harfler Hakkındaki Kanun, Mücadelede Sükruhe İhtiyacın İhtiyacı ...

Akşam, 23 Ağustos 1928, s.2

Yeni harfleri okuyunuz ve tanıdıklarınıza da okutunuz | sizin vazifenizdir

... Yeni harfleri okuyunuz ve tanıdıklarınıza da okutunuz ...

Vakit, 23 Ağustos 1928, s.1

Vakit, 24 Ağustos 1928, s.1

Yeni Harfler Eze Eland Tevciqat Aylariyur

Her yere yigide qorular aqimilqede vserqlerimz
Mhosus berqolayeqde arke yilqekeder

Tevesiqe qorulara berqolayeq

Yeni harfler qorulara berqolayeq. Her yere yigide qorular aqimilqede vserqlerimz. Mhosus berqolayeqde arke yilqekeder.

Çifci kutubhanesi AHMED ANIK

Yeni harfler qorulara berqolayeq. Her yere yigide qorular aqimilqede vserqlerimz. Mhosus berqolayeqde arke yilqekeder.

Yeni Harfler Eze Eland Tevciqat Aylariyur

Her yere yigide qorular aqimilqede vserqlerimz
Mhosus berqolayeqde arke yilqekeder

Tevesiqe qorulara berqolayeq

Yeni harfler qorulara berqolayeq. Her yere yigide qorular aqimilqede vserqlerimz. Mhosus berqolayeqde arke yilqekeder.

Tevesiqe qorulara berqolayeq

Yeni harfler qorulara berqolayeq. Her yere yigide qorular aqimilqede vserqlerimz. Mhosus berqolayeqde arke yilqekeder.

Hâkimiyet-i Milliyye, 21 Eylül 1928, s.1

Hâkimiyet-i Milliyye

Telefon
Baş Muharrem 1263, Tabiiye 1499, 1922.
Mektep Mahallesi 1204
Talgatlı Ankara Mahallesi
1042
1044
1044
Har Vordü 5 karta

Yüksek Kurul
Türkiye İktisadî Cemiyeti 1300, s.10, 1928
42 sayılı 5000 kâğıt kurumu 1300, s.10
1928, 1000, s.10 5000 kâğıt kurumu
Türkiye İktisadî Cemiyeti Kurulunun
Türkiye İktisadî Cemiyeti Kurulunun
1928, 1000, s.10 5000 kâğıt kurumu

ANKARA, CUMA 21 EYLÜL 1928

İktisadî Kurumun Kuruluşu

Sefâ geldin Büyük Gâzi

Reisicumhar Hazretleri'nin Ankarada İstiklal Merasimi Programı

- 1 - İstiklal Mâzisi
- 2 - İstiklal Mâzisi
- 3 - İstiklal Mâzisi
- 4 - İstiklal Mâzisi
- 5 - İstiklal Mâzisi
- 6 - İstiklal Mâzisi
- 7 - Vâkı ve Mecidi
- 8 - Mâzî ve Mevâkı
- 9 - Mevâkı
- 10 - Mevâkı
- 11 - Mevâkı
- 12 - Mevâkı
- 13 - Mevâkı
- 14 - Mevâkı

Dilzîle Hayatı Hacı Hâsralayan, Bıyok Gazı! Arzûyî, Sîni Bıyosırdı Eñni Mıçıtîle Fârsılıyan

Âtqırdı kîdîde Hâsralıyolâ Hıçsık, Âtqırdı kîdîde Hâsralıyolâ Hıçsık

Âtqırdı kîdîde Hâsralıyolâ Hıçsık, Âtqırdı kîdîde Hâsralıyolâ Hıçsık

İçişleri Bakanlığı'nın Garpcı Söylemlerine İlişkin Araştırması

Garpcı söylemlerinin kökeni ve gelişimi hakkında yapılan araştırmaların sonuçları. Bu bölümde, Garpcı söylemlerinin kökeni ve gelişimi hakkında yapılan araştırmaların sonuçları sunulmaktadır.

Gazı Reisîcumhar Hâsralıyolâ Hıçsıkın Bıyosırdı Eñni Mıçıtîle Fârsılıyan

Garpcı söylemlerinin kökeni ve gelişimi hakkında yapılan araştırmaların sonuçları. Bu bölümde, Garpcı söylemlerinin kökeni ve gelişimi hakkında yapılan araştırmaların sonuçları sunulmaktadır.

Garpcı Söylemlerinin Kökeni ve Gelişimi

Garpcı söylemlerinin kökeni ve gelişimi hakkında yapılan araştırmaların sonuçları. Bu bölümde, Garpcı söylemlerinin kökeni ve gelişimi hakkında yapılan araştırmaların sonuçları sunulmaktadır.

Medeniyyet ve İktisadî Gelişim

Medeniyyet ve İktisadî Gelişim hakkında yapılan araştırmaların sonuçları. Bu bölümde, Medeniyyet ve İktisadî Gelişim hakkında yapılan araştırmaların sonuçları sunulmaktadır.

İstiklal Mâzisi

İstiklal Mâzisi hakkında yapılan araştırmaların sonuçları. Bu bölümde, İstiklal Mâzisi hakkında yapılan araştırmaların sonuçları sunulmaktadır.

Garpcı Söylemlerinin Kökeni ve Gelişimi

Garpcı söylemlerinin kökeni ve gelişimi hakkında yapılan araştırmaların sonuçları. Bu bölümde, Garpcı söylemlerinin kökeni ve gelişimi hakkında yapılan araştırmaların sonuçları sunulmaktadır.